

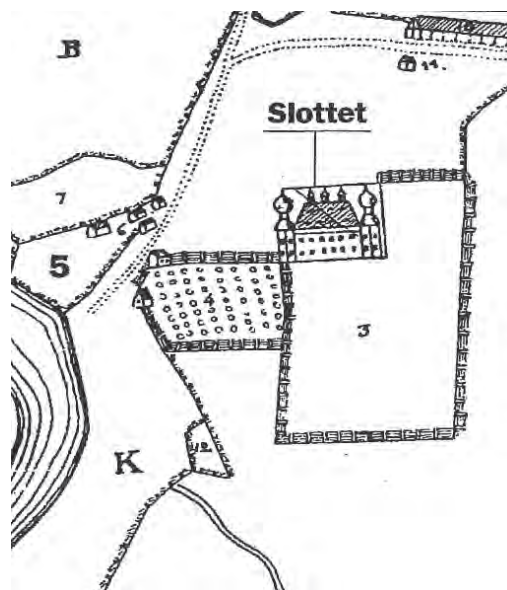
Hus, väg, stig, humlegård och diken från tidig medeltid till 1700-tal

Förundersökning intill Eskilstunahus/slott

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Eskilstuna 554:1
Eskilshem 4:7 och 4:8
Eskilstuna församling
Eskilstuna kommun
Södermanland

Jonas Ros, Mats Nelson och Duncan Alexander

Hus, väg, stig, humlegård och diken från tidig medeltid till 1700-tal

Förundersökning intill Eskilstunahus/slott

Arkeologisk förundersökning
Fornlämning Eskilstuna 554:1
Eskilshem 4:7 och 4:8
Eskilstuna församling
Eskilstuna kommun
Södermanland

Jonas Ros, Mats Nelson och Duncan Alexander

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Omslagsfoto: Utsnitt ur Johan Larsson Grots karta från 1646. Sydväst om slottet ses en humlegård. Möjligtvis ses en ruddamm sydväst om humlegården.

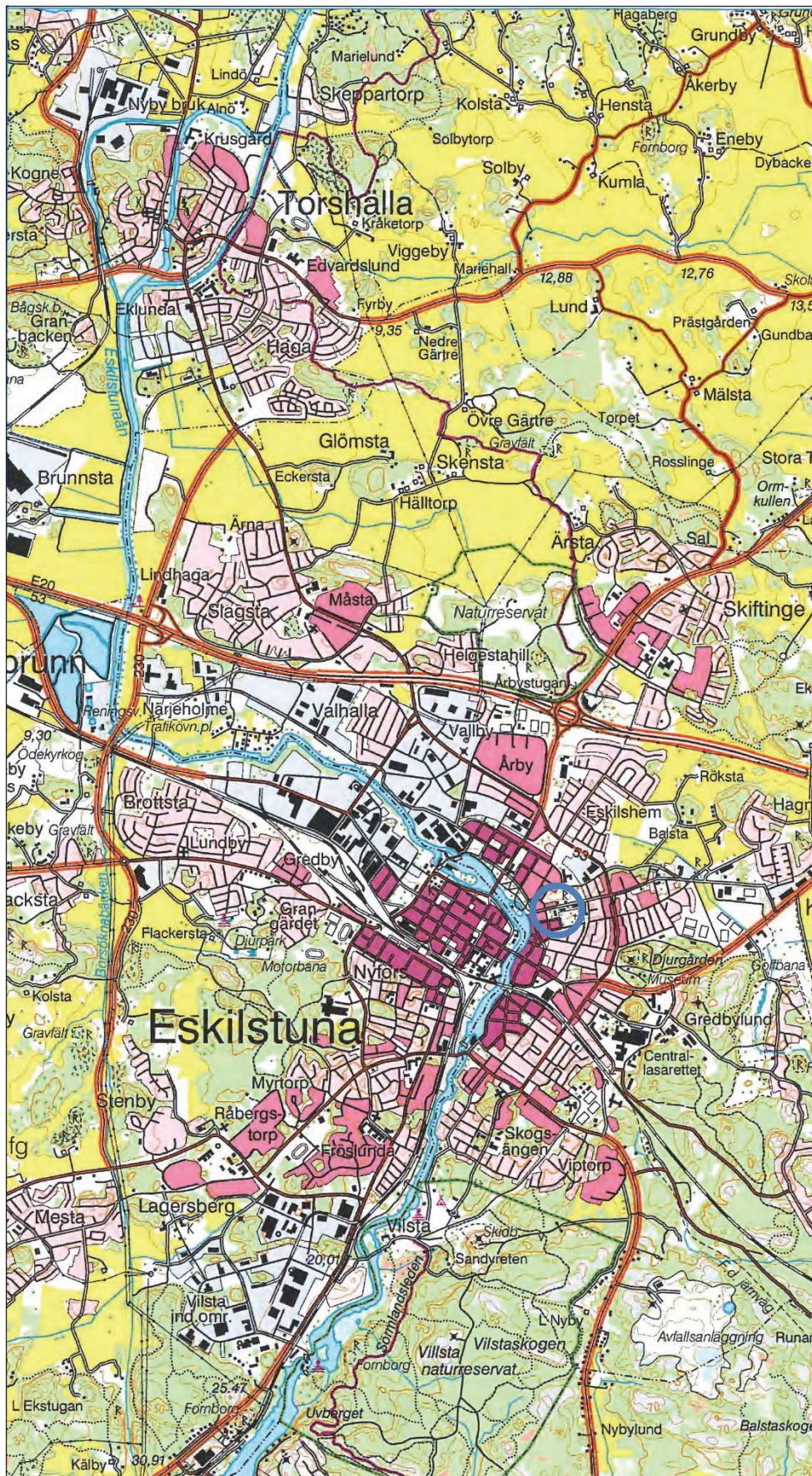
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-431-3

Tryck: Just Nu, Västerås 2015.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Bakgrund	5
Topografi och fornlämningsmiljö	5
Syfte och målsättning	8
Metod och genomförande	9
Förmedling.....	12
Kart- och arkivstudie.....	13
Undersökningresultat.....	18
Undersökningsområdet.....	18
Anläggningar, lager och konstruktioner	21
Stratigrafi	33
Fynd	34
Dateringar	37
Makroskopisk analys.....	37
Fasindelning och avslutande diskussion.....	39
Huvudfas I: Johanniterklostrets tid 1164/1185–1527/1540	39
Huvudfas II: Slottets tid ca 1527/1540–1680	43
Huvudfas III: Humlegård 1680–1700-tal.....	44
Utvärdering	45
Referenser.....	47
Muntlig uppgift.....	47
Otryckta källor och internet	47
Tryckta källor.....	47
Tekniska och administrativa uppgifter	50
BILAGOR	51
Bilaga 1. ¹⁴ C-analyser	51
Bilaga 2. Dendrokronologisk analys	
Bilaga 3. Makroskopisk analys	
Bilaga 4. Schakttabell	
Bilaga 5. Anläggningstabell	
Bilaga 6. Lagertabell	
Bilaga 7. Fyndtabell	
Bilaga 8. Tabell byggnadsdetaljer	

Figur 1. Utdrag ur digitala Gröna kartan. Undersökningsplatsens läge, markerad med en blå ring. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård gjorde under augusti och september månad 2014 en arkeologisk förundersökning i kvarteret Eskilshem i Eskilstuna. Undersökningsområdet låg strax väster om Slottsskolan där Eskilstuna slott har legat. Nordöst om slottet fanns under medeltiden ett Johanniterkloster. Bakgrunden till undersökningen var att Eskilstuna kommun planerade att bebygga det aktuella undersökningsområdet med bostadshus.

Det framkom arkeologiska objekt som genom fynd och ¹⁴C-dateringar delats in i tre huvudfaser (se figur 41 och 42). Huvudfas I var Johanniterklostrets tid, ca 1164/1185–1527/1540. En aktivitetsyta, huslämningar, en stenlagd yta, en stenlagd stig, diken och möjligtvis också två terrasser dateras till den tiden. Ett prov från ett dike tolkas visa att det har funnits en kålgård inom delar av området under klostrets tid.

Huvudfas II var slottets tid, ca 1527/1540–1680 då slottet brann ned. En stenlagd väg som sannolikt ledde till slottet, en humlegård och en terrass tillhör det skedet. Huvudfas III representerar perioden 1680–1700-tal och under den tiden fortsatte humlegården att vara i bruk.

Bakgrund

Under augusti och september månad 2014 gjorde Stiftelsen Kulturmiljövård, KM, en arkeologisk förundersökning i kvarteret Eskilshem 4:7 och 4:8 i Eskilstuna. Förundersökningen gjordes på uppdrag av Länsstyrelsen i Södermanland och bekostades av Eskilstuna kommun. Undersökningsområdet låg strax väster om Slottsskolan där Eskilstuna slott har legat. Den arkeologiska förundersökningen gjordes i två steg. Vid den inledande förundersökningen framkom lämningar som inte kunde förundersökas inom ramen för den planerade förundersökningen, länsstyrelsen beslutade därför om en utvidgad förundersökning.

Bakgrunden till förundersökningen var att Eskilstuna kommun, Mark och exploatering, planerade att bebygga det aktuella området med bostadshus. Då den arkeologiska förundersökningen påbörjades användes platsen som bilparkering.

Projektledare var Jonas Ros, biträdande projektledare var Duncan Alexander. Vidare medverkade Mats Nelson och Ingela Harrysson. Rapporten har skrivits av Jonas Ros med bidrag av Mats Nelson och Duncan Alexander.

Topografi och fornlämningsmiljö

Undersökningsområdet var beläget på den östra sidan av Eskilstunaån på tomtmark inom Eskilstuna stads fornlämning (Eskilstuna 554:1). Området var indelat i två ytor, i norr Eskilshem 4:8 och i söder Eskilshem 4:7. De två ytorna skiljdes åt av en kraftig sentida stenmur och den norra ytan låg topografiskt högre i jämförelse med den södra ytan. Norr om förundersökningsområdet ligger Klostergatan, väster om området Alfeltsgatan och söder om området Kyrkogårdsgatan. Innan den arkeologiska

utgrävningen påbörjades användes ytan som ovan nämnts som parkeringsplats. Undersökningsområdet var beläget strax väster om där Eskilstunahus, d.v.s. slott, tidigare låg. Nordöst om slottet låg tidigare Tuna kyrka och Johanniterklostret.

Eskilstuna och Torshälla

Eskilstunaån rinner från Hjälmaran ut i Mälaren och passerar Eskilstuna och Torshälla. Torshälla ligger i Västerrekarne härad och Eskilstuna ligger i Österrekarnes härad. Eskilstuna var biskopssäte under en period under 1100-talets början. Men biskopssätet lades ned och dess territorium anslöts då till Strängnäs stift. Eskil var biskop och martyr och han dödades enligt uppgift 1080 och blev därefter Södermanlands skyddshelgon. Enligt den s.k. Eskilslegenden residerade Eskil som biskop vid Fors kyrka (Collinj 1929 s. 2f.; Attwater 1975 s. 118), d.v.s. vid den nuvarande stadskyrkan i Eskilstuna på den västra sidan av Eskilstunaån. I Eskilstuna fanns det ett Johanniterkloster. En tätortsbildning kan ha uppstått vid Eskilstuna under medeltiden i samband med att klostret blomstrade under 1200-talet. Torshälla har dock ur handelssynpunkt haft ett mer strategiskt läge än Eskilstuna. Torshälla fick stadsrättigheter år 1317, men Eskilstuna fick aldrig några stadsrättigheter under medeltiden (Järpe 1982). Det kan vara så att det fanns tendenser till en tätbebyggelse i Eskilstuna som avbröts då Torshälla fick stadsrättigheter på 1300-talet (Andersson 1990 s. 52). Eskilstunas historia är relativt komplex och staden har tillkommit genom sammanslagning av två olika orter: Tuna på den östra sidan av Eskilstunaån och Fors på den västra sidan av ån.

Johanniterna och Eskilstunahus/slott

Nordöst om förundersökningsområdet låg Johanniternas kloster. Klostret bör ha grundlagts på Sveriges äldste ärkebiskop Stefans tid 1164–1185. Klostret tog över Tuna kyrka som blev deras klosterkyrka (Collinj 1929 s. 1f.). År 1527 drogs Johanniterklostret in till kronan. Gustav Vasa lät inrätta en kungsgård benämnd Eskilstunahus och i den inkorporerades många av de befintliga klosterbyggnaderna. Den äldsta byggnationsfasen startade troligen på 1540-talet då Johanniterna fördrivits från platsen. Den äldsta kungsgården var av trä och brann 1573. Därefter påbörjades uppförandet av ett slott i sten. Slottet, som finns avbildat, hade två våningar och en fyrkantig form med 80 meter långa längor. Öster och söder om det fanns en trädgård. Slottet brann år 1680 och tegel samt kalkstenar togs från ruinen och användes vid byggandet av Stockholms slott, vid kyrkbyggen i Eskilstunatrakten samt vid byggande av privata gårdar (Zachrisson 1963; Vaara 2009).

Klostergatan i Eskilstuna byggdes år 1912, och i samband med det arbetet kallades amanuens Sune Lindqvist (senare professor) till platsen då det framkommit delar av klostret. Lindqvist konstaterade att det mesta av klostret hade schaktats bort. Arkitekt O. Sjöling upprättade en ritning där han dokumenterade de murrester som framkommit. Under åren 1961–62 undersöktes delar av slottet under ledning av Lindqvist. Vid undersökningar av Johanniterklostret påträffades s.k. Eskilstunakistor en tidigkristen kisttyp som fått sitt namn från dessa fynd (Lindqvist 1915; Vaara 2009). Delar av liknade kisthällar har påträffats vid kyrkorna i Ludgo och Vreta (Neill och Lundberg 1994). I samband med undersökningar som omfattade delar av Eskilstuna slott, klostret och den romanska kyrkan Tuna påträffades även lämningar av vendeltida och vikingatida bebyggelse. Bland fynden märks två guldgubbar (Lindqvist 1915; Zachrisson 1963 s 17ff; Sundqvist 1953 s. 50ff; Petterson 2004). Flera arkeologiska iakttagelser har gjorts i närheten av klostret och slottet (Järpe 1982). Eftersom kyrkan bar namnet Tuna så har sannolikt den förhistoriska by som legat i intill också burit namnet Tuna.

Några arkeologiska undersökningar

På den västra sidan av ån, söder om Fors kyrka, har det undersökts kulturlager från vikingatid, medeltid och nyare tid. I de äldsta lagren påträffades ingen bebyggelse. I de hög och senmedeltida lagren framkom fragmentariska bebyggelse lämningar (Persson 1999). Förklaringen till att de hög- och senmedeltida lagren i Eskilstuna är fragmentariska kan vara att de blivit skadade under 1600-talet, alternativt har gårdarna legat glest vilket kan ha medfört att inga större sammanhängande kulturlager bildats (Pettersson 2004 s. 72).

I samband med en schaktningskontroll år 2010 i kvarteret Nymånen, öster om undersökningsområdet, framkom mynt från 1600-talet samt en kullerstensläggning. Vidare påträffades rester av en mur samt en härd som daterats till folkvandringstid/vedeltid. Det framkom också vad som bedömdes vara lämningar av slottets ena mur (Carlsson 2010). Vid tidigare arkeologiska undersökningar har man dock bedömt att slottet sträckt sig något längre västerut (Zachrisson 1963; Vaara 2009).

Sammanfattning om kvarteret Eskilshem och närområdet

Öster om förundersökningsområdet fanns det under förhistorisk tid en boplats som sannolikt bar namnet Tuna. Under sent 1000-tal uppfördes det antagligen en kyrka som bar namnet Tuna och den var invigd till S:t Eskil. Efter en tid uppfördes det en romansk kyrka på platsen. Någon gång mellan 1164 och 1185 inrättades det ett Johanniterkloster och Tuna kyrka blev klosterkyrka. År 1527 drogs Johanniterklostret in till kronan och Gustav Vasa lät bygga om klostret till en kungsgård med början 1540. Det uppfördes ett slott i sten som brann år 1680.

Syfte och målsättning

I förfrågningsunderlaget och beslutet hade länsstyrelsen fastställt förundersökningens syfte, som var att klargöra om anläggningar/kulturlager från äldre tid fanns inom förundersökningsområdet. Om äldre kulturlager påträffades så skulle dess ungefärliga utbredning, innehåll och tjocklek fastställas. Om äldre anläggningar/kulturlager påträffades skulle ett väl motiverat urval anläggningar/kulturlager förundersökas och dokumenteras för att, om möjligt, klargöra dess ålder och karaktär. Resultatet skulle bilda underlag för länsstyrelsens tillståndsprövning och bedömning av fornlämningens kunskapspotential, vilken skulle komma att bestämma inriktning och ambitionsnivå för en eventuell arkeologisk undersökning. Dokumentationen skulle vara av god kvalitet och tillräcklig för att länsstyrelsen skulle kunna fatta beslut om tillståndsgivning eller om vidare arkeologisk undersökning erfordrades.

I undersökningsplanen hade KM ställt upp möjliga förväntade resultat som hade formulerats till frågor. I undersökningsområdets västra del skulle det kunna förekomma tomtreglerad bebyggelsen orienterad vinkelrät mot och längs med en gata som löpt parallellt med vattnet. På 1857 års karta ses en gata på den östra sidan av Eskilstunaån. Den arkeologiska förundersökningen skulle kunna visa om det eventuellt har funnits stadsbebyggelse på den östra sidan av Eskilstunaån under medeltiden. Följande frågeställningar formulerades:

- Finns det spår av äldre tomtreglerad stadsbebyggelse t.ex. i undersökningsområdets västra del?
- Finns det i de äldsta, understa lagren, lämningar av bebyggelse från folkvandringstid, vendeltid, vikingatid och/eller medeltid?
- Vi vet inte vilken utbredning Tuna kyrkas kyrkogård hade. Förekommer det gravar, t.ex. i undersökningsområdets östra del?
- Finns det murar eller konstruktioner som har tillhört klostret eller slottet?
- Det kan vara så att tjocka massor har påförts för att skapa en jämn markyta t.ex. då slottet byggdes. Förekommer det terrasseringar som byggts samtidigt med slottet eller från Johanniterklostrets tid?
- Finns det spår av att man vid uppförandet av slottet planerade markytan och schaktade av området?
- Finns det bebyggelse från 1600-tal och senare inom undersökningsområdet?

Enligt länsstyrelsens förfrågningsunderlag omfattade det aktuella undersökningsområdet en yta om ca 3 200 kvm. Ca 30% av fornlämningen inom undersökningsområdet skulle förundersökas och dokumenteras, d.v.s. ca 960 kvm. Det skulle även göras en kart- och arkivstudie.

Metod och genomförande

Förundersökningen

Det togs upp sökschakt med hjälp av grävmaskin. Då den arkeologiska förundersökningen hade pågått ungefär en vecka så hölls ett samråd med Länsstyrelsen på undersökningsplatsen. Då diskuterades vilka ytor som skulle tas upp och vad som skulle prioriteras. Det bestämdes att det inte skulle tas upp så stora ytor. Det fokuserades på att förstå de lämningar som togs upp. Det togs upp 720 kvadratmeter fördelade på 18 schakt (se figur 2). Upp till 1,8 meter tjocka påförda lager påträffades. Schakten togs upp var för sig, men då de vidgades så blev vissa schakt tillsammans sammanhängande öppna ytor. I rapporten redovisas dock schakten var för sig. Schaktens djup varierade mellan 0,2–1,9 meter (se bilaga 4).

De övre moderna och påförda lagren schaktades bort med maskin. Det schaktades för att fastställa förekomst av kulturlager och anläggningar samt för att få fram daterande fynd. Där det inte framkom kulturlager eller anläggningar schaktades det ned till undergrunden, d.v.s. till ”steril” marknivå.

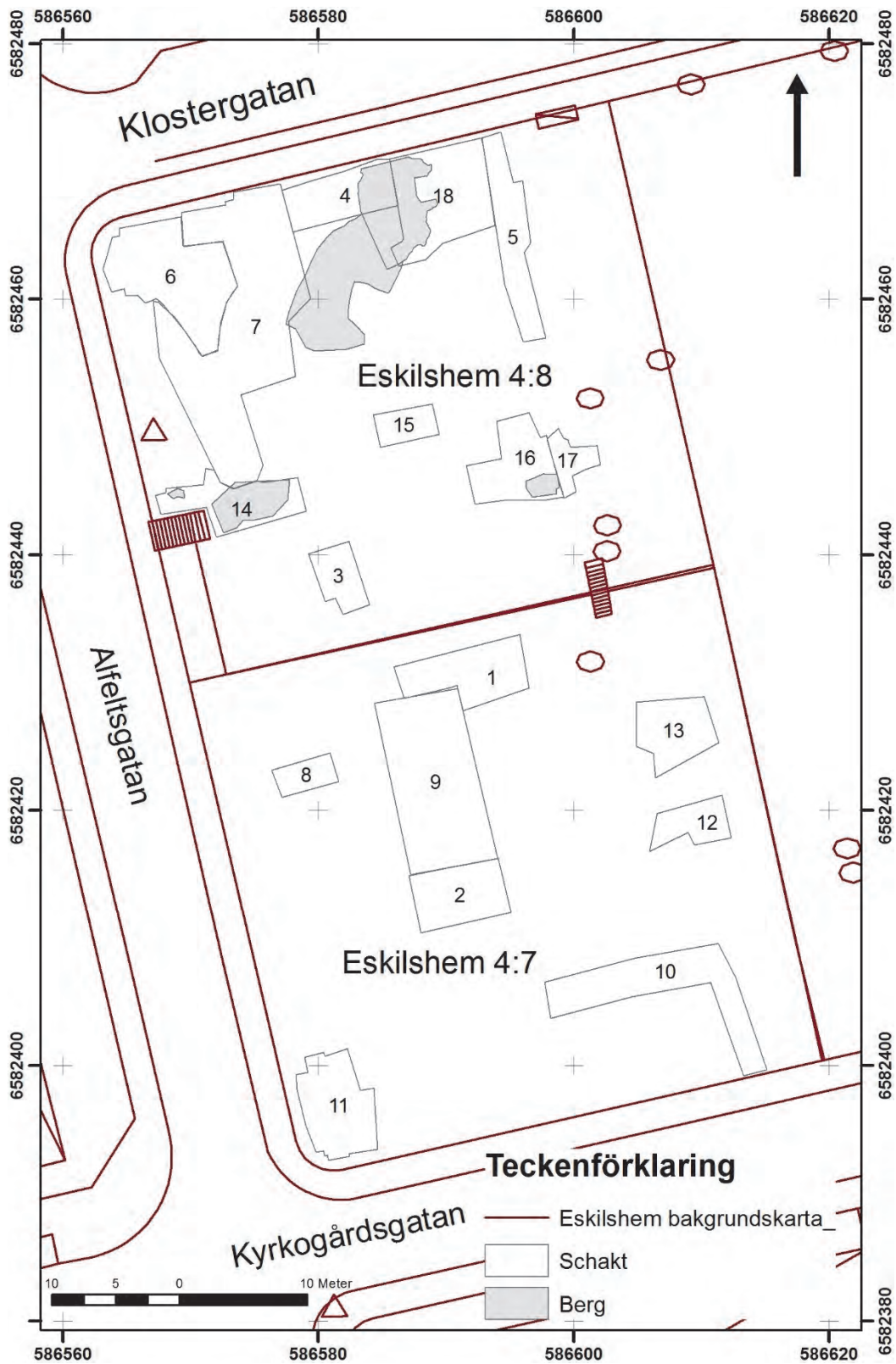
På några punkter grävdes det ned i ”steril nivå” för att fastställa att det verkligen var steril nivå och inte ler- eller sandlagerlager som hade påförts. Grävmetoden anpassades utifrån förhållandena; där det var tjocka påförda lager schaktades de bort, medan anläggningar undersöktes manuellt. Där det framkom anläggningar vidgades schaktet för att fastställa anläggningarnas ålder och karaktär.

De byggnadslämningar som framkom undersöktes. Det undersöktes ett motiverat urval av anläggningar och konstruktioner för hand. Valda delar av kulturlagren undersöktes för hand för att fastställa dateringar och funktioner. Kulturlagren undersöktes genom kontextuell grävning och fynd insamlades från lager och relaterades om möjligt till anläggningar. Jordmassorna gicks igenom för hand och fynd insamlades lagervis. Avsatta lager prioriterades och påförda lager behandlades extensivt.

Det togs upp ytor och schaktas ned till steril nivå i den nordöstra delen för att fastställa om det fanns gravar i undergrunden. I norra delen av undersökningsområdet framkom anläggningar som sträckte sig över större ytor. Efter dokumentation schaktades dessa bort för att fastställa om det fanns anläggningar under.

Lager och anläggningar, t.ex. huslämningar daterades i först hand genom fynd av keramik. Lager och anläggningar daterades även genom ¹⁴C-analyser och dendrokronologisk analys.

Dokumentationen gjordes genom digital inmätning med hjälp av totalstation och dokumentationssystemet Intrasis. Kontexter dokumenterades på papper på för ändamålet upprättade blanketter. Lämningar som är äldre än 1850 betraktas som fornlämningar. Vid förundersökningen framkom det huslämningar som dateras till 1800-talets slut och senare. Dessa lämningar undersöktes inte eftersom de inte var fornlämningar. Konstruktionerna som bedömdes vara från 1800-talets slut och senare hanterades förenklat som en och samma kontext, enligt principen att en byggnad blev en kontext. I samband med rapportarbetet betraktades objekt från 1800-talets slut och senare som störningar eftersom de inte är fornlämningar. I schakttabellen som redovisas i bilaga 4 finns information om dessa objekt. Förundersökningen gjordes enligt *single context*-metod, men i samband med rapportarbetet omarbetades denna information på så sätt att t.ex. att enskilda stolphål fick ett anläggningsnummer istället för att redovisas som flera olika kontexter. Anläggningen fick i ett sådant fall nummer efter nedgrävningen. Sektioner dokumenterades i skala 1:20.

Figur 2. Plan som visar de schakt, 1-18, som togs upp vid förundersökningen i kvarteret Eskilshem 4:7 och 4:8. Skala 1:500.

Anläggningar och konstruktioner fotograferades med digitalkamera. Ett antal sektionsritningar upprättades över några anläggningar såsom gropar och stolphål. Dessa sektioner redovisas inte i rapporten eftersom de inte tillför någon väsentlig information.

Efter avslutad förundersökning återfylldes de upptagna schakten med de uppgrävda massorna och ytorna jämnades till med maskin. Den ursprungliga markbeläggningen återställdes inte.

En kartstudie av kvarteret Eskilshem och närområdet gjordes. I rapporten redovisas utsnitt av vissa kartor, dessa kartor finns på Eskilstuna kommuns hemsida (Eskilstuna.se). Det gjordes ett besök på Eskilstuna kommuns stadsarkiv för att söka information om kvarteret Eskilshem.

Djurben insamlades för ¹⁴C-analys med syfte att datera anläggningar och konstruktioner. ¹⁴C-analyser gjordes av Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet.

En makroskopisk analys av prover gjordes av Jens Heimdahl vid Statens Historiska museer, Arkeologiska uppdragsverksamheten. I förundersökningsområdets södra del framkom odlingslämningar. Frågeställningarna med den makroskopiska analysen av proverna från den ytan kretsar kring odlingslämningarna där. Är det möjligt att det makroskopiska innehållet kan avslöja något om hur odlingsjorden hanterats och vad som odlats där? Kan provet från en kokgrop bekräfta/dementera huruvida det rör sig om en kokgrop?

Vidare gjordes det en dendrokronologisk analys av Hans Linderson vid Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi vid Lunds universitet. Inom humlegården påträffades det en välbevarad stolpe som haft funktion som humlestör. Stolpen bedömdes tillhöra humlegårdens senare skede. Syftet med den dendrokronologiska analysen var att fastställa när trädet som stolpen tagits från fälldes. Tanken var att dateringen skulle kunna visa hur långt fram i tiden som humlegården var i bruk.

Rapporten är disponerad och indelad i fyra block, först en *bakgrund*, med topografi, fornlämningsmiljö, syfte, målsättning metod, genomförande, kartstudie och arkivbesök. Därefter redovisas *undersökningens resultat*, med dateringar, makroskopisk analys, undersökningsområdet med anläggningar och lager, konstruktioner och tolkningar, fynd och stratigrafi. Därefter kommer *fasiindelning och avslutande diskussion* samt *utvärdering*. I rapporttexten redovisas de största och viktigaste anläggningarna, konstruktionerna och lagren. Övriga anläggningar och lager redovisas i bilaga 5.

Utvidgad förundersökning

Inom den norra delen av fastigheten Eskilshem 4:8 framkom det lämningar som inte kunde undersökas och dokumenteras inom ramen för den redan beslutade förundersökningen. Lämningarna var dock av begränsad omfattning och därför bedömde Länsstyrelsen att en utvidgad arkeologisk förundersökning var tillräcklig för att de skulle ge tillstånd till markgrepp inför den kommande exploateringen. Länsstyrelsen gjorde ett tilläggsbeslut om att det skulle göras en utvidgad förundersökning. Syftet med den var att ta upp ytterligare ytor, undersöka och dokumentera ett urval anläggningar/kulturlager och klargöra deras omfattning och karaktär inom den norra delen av fastigheten Eskilshem 4:8.

Förmedling

Efter samråd med länsstyrelsen beslutades att det skulle göras förmedlande insatser inom ramen för den utvidgade förundersökningen. P4 Sörmland gjorde reportage (Vidner 2014). Vidare skrev Eskilstuna-Kuriren om förundersökningen (Andersson 2014). Flera besökare kom till förundersökningsplatsen och de informerades muntligt om förundersökningen och de preliminära resultaten. Slottsskolan som låg intill undersökningsområdet kontaktades och det gjordes förmedlande insatser för skolbarn i årskurs 4–6. Det hölls en visning av förundersökningen i fält för två skolklasser och två klasser besöktes i klassrummen.

Kart- och arkivstudie

Enligt undersökningsplanen skulle det göras en arkivstudie. Det gjordes en arkivstudie hos Eskilstuna kommuns stadsarkiv. Där fanns endast uppgifter om kvarteret från senare tid. Under sent 1800-tal uppfördes det bebyggelse både i den norra och den södra delen av kvarteret, denna bebyggelse ses i figur 9–11. Dokument visar att dessa hus revs under 1960-talet.

På en karta av Johan Larsson Grot från år 1646 ser man att det fanns en humlegård sydväst om slottet (se figur 3). På humlegården fanns det 2600 stänger avsedda för humleodling. Även på De la Wallées karta från 1658 (se figur 4) och på Herlings karta från 1691 (se figur 5) ses humlegården. Humlegården låg på den södra delen av undersökningsområdet.

På en geometrisk delination över kungsgården i Eskilstuna från år 1715 som gjort av And Mörn ses bl.a. slottsborggården och humlegården (se figur 6).

På Liunggrens karta från år 1857 (se figur 7) finns ingen bebyggelse inom platsen för undersökningsområdet. Av intresse är att det i området sydväst om undersökningsområdet fanns en ruddamm. I en ruddamm förvarades levande fisk för senare konsumtion. Möjligtvis finns ruddammen också markerad på 1646 års karta. Ruddammen finns troligtvis markerad även på 1658 års karta (se figur 4) och då i form av en rektangulär figur sydväst om humlegården. Ruddammen ses även på Beskows karta från år 1876 (se figur 8). I samband med en arkeologisk undersökning i kvarteret Nattviolen 1989 har det påträffats spår av ruddammen. Någon bebyggelse finns inte markerad på platsen för förundersökningsområdet på kartorna från 1646–1876.

På kartan från år 1890 (figur 9) ser vi att det har uppförts bebyggelse inom förundersökningsområdet, kvarteren är benämnda med nr 81 och 80. Anmärkningsvärt är att läget för slottet är markerat och väggarna är markerade med streckade linjer. På kartan från år 1907 (se figur 10) ses att det har uppförts ytterligare byggnader i kvarteret och slottets läge är markerat med streckade linjer. Kartorna visar alltså att det inom undersökningsområdet uppfördes bebyggelse efter år 1876 och före år 1890. Under 1960-talet revs denna bebyggelse.

Arkitekt Sven Tynelius har sammanställt en ritning som visar Eskilstunas nuvarande stadsplan och dokumentationen från olika arkeologiska undersökningar. På ritningen redovisas även ett tolkat läge för slottet. Anmärkningsvärt är att slottet inte har en rektangulär form med räta vinklar (se figur 11). På figuren är förundersökningsområdet markerat med blå färg och slottet ligger öster om detta. På Tynelius ritning har slottet en annorlunda utbredning i jämförelse med på 1890 och 1907 års kartor (se figur 9 och 10). På kartorna har troligtvis slottets väggar ritats in ungefär där de antogs ha legat och det är därför som de streckats.

Inom förundersökningsområdet, på Tynelius ritning, ses linjer som är markerade med röd färg (se figur 11) och de är 1715 års geometriska delination av humlegården (jfr figur 6), d.v.s. humlegårdens gränslinjer. På kartan ses flera linjer och det är svårt att exakt veta vilka linjer som har avgränsat humlegården. Kartan ger dock en god bild över humlegårdens läge i nuvarande stadsplan. Murarna som tillhört klostret och slottets murar har en orientering som avviker från den nuvarande stadsplanen.

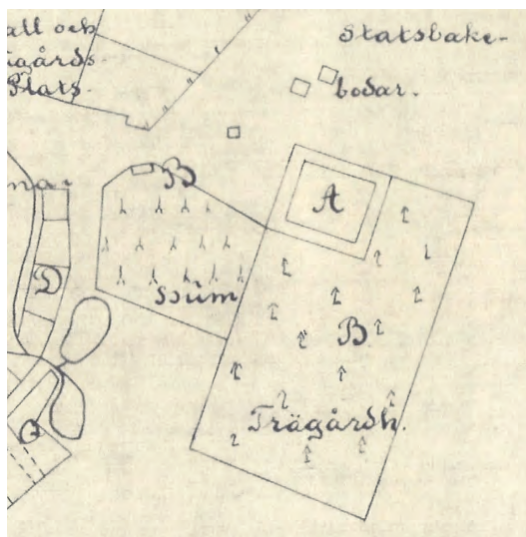
I figur 12 ses en plan med Slottsskolan och en tolkad bild med den romanska gråstenskyrkan och klosterkyrkan. I figur 12 ses ett fotografi som visar det hus som låg inom undersökningsområdet invid Klostergatan 4–6 på 1950-talet.

Figur 3. Utsnitt ur 1646 års karta. Sydväst om slottet ses en humlegård, nr 4 på kartan. Möjligtvis ses en ruddamm sydväst om humlegården, nr 12 på kartan. Ej skalsatt (efter Lorin 2014).

Figur 4. Utsnitt ur De la Wallées karta från 1658, sydväst om slottet ses humlegården. Sydväst om humlegården ses en rektangulär figur som troligtvis är en ruddamm. Ej skalsatt.

Figur 5. Utsnitt ur Herlings karta från 1691. Humlegårdens läge är markerat. Troligtvis är ruddammen markerad med två ovala former sydväst om humlegården. Ej skalsatt.

Figur 6. Utsnitt ur And Mörns geometriska delineation över kungsgården i Eskilstuna från år 1715. Här ses bl.a. slottsborggården nedtill till böger och humlegården till vänster (jfr figur 11).

Figur 7. Utsnitt ur Liunggrens karta från år 1857. Ingen bebyggelse fanns i närheten av undersökningsområdet. Ruddammen ses. Ej skalsatt.

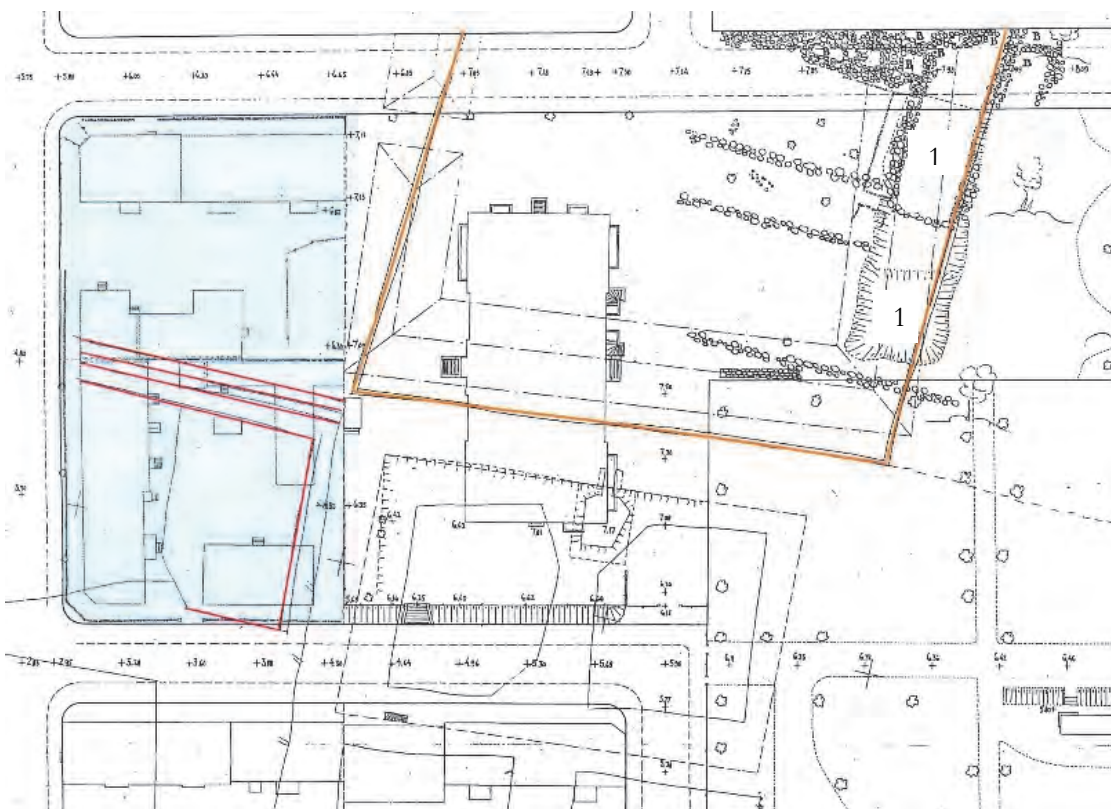
Figur 8. Utsnitt ur Beskovs karta från år 1876. Undersökningsområdet omfattade tomt nr 80 och 81. Ingen bebyggelse fanns inom undersökningsområdet. På kartan ses ruddammen. Ej skalsatt.

Figur 9. Utsnitt ur 1890 års karta. Inom undersökningsområdet på tomt 80 och 81 har det uppförts byggnader. På kartan ses slottets läge markerat med streckade linjer. Ej skalsatt.

Figur 10. Utsnitt ur 1907 års karta. Det har uppförts ytterligare hus i kvarteret i jämförelse med år 1890 (jfr figur 9). Kartan visar även slottet markerat med streckade linjer. Ej skalsatt.

Figur 11. Sven Tynelius ritning från 1960 som visar Eskilstunas nuvarande stadsplan. Läget för slottets väggar är markerat med orange färg. Inom slottets utbredning och öster om detsamma ses grundstenar tillhörande Johanniterklostret. Undersökningsområdet från år 2014 är markerat med blå färg. Inom området ses husen från 1800–1900-tal. Inom undersökningsområdet ses röda linjer som är gränsdragningar för humlegården från år 1715 (jfr figur 6). 1 = en år 1907 igenfylld slottskällare.

Figur 12. Fotografi från 1950-talet som visar det långa träbus som låg vid Klostergatan 4–6. Huset inrymde bostäder, speceriaffär och mjölkaffär. Det ses även andra bus. Till vänster ses Alfeltsgatan och Klostergatan. Till höger innanför staketet ligger Slottsskolans skolgård. I bakgrunden ses Klosters kyrka. Fotografi från sydöst från Slottsskolan av Arne Lindblom. Fotografi från Lindblom.

Sammanfattningsvis kan sägas att av kartorna från 1600-talet framgår att det funnits en humlegård inom undersökningsområdet. Sydväst om undersökningsområdet fanns det en ruddamm. Kartorna visar att det inte fanns någon bebyggelse i kvarteret förrän efter 1876, på 1890 års karta ser man att det fanns hus i området. Dessa hus revs under 1960-talet.

Undersökningsresultat

Undersökningsområdet

Undersökningsområdet låg på den östra sidan av Eskilstunaån (se figur 1 och 2) och omfattade två olika ytor, i söder kvarteret Eskilshem 4:7 och norr kvarteret Eskilshem 4:8 (se figur 2, 13 och 14).

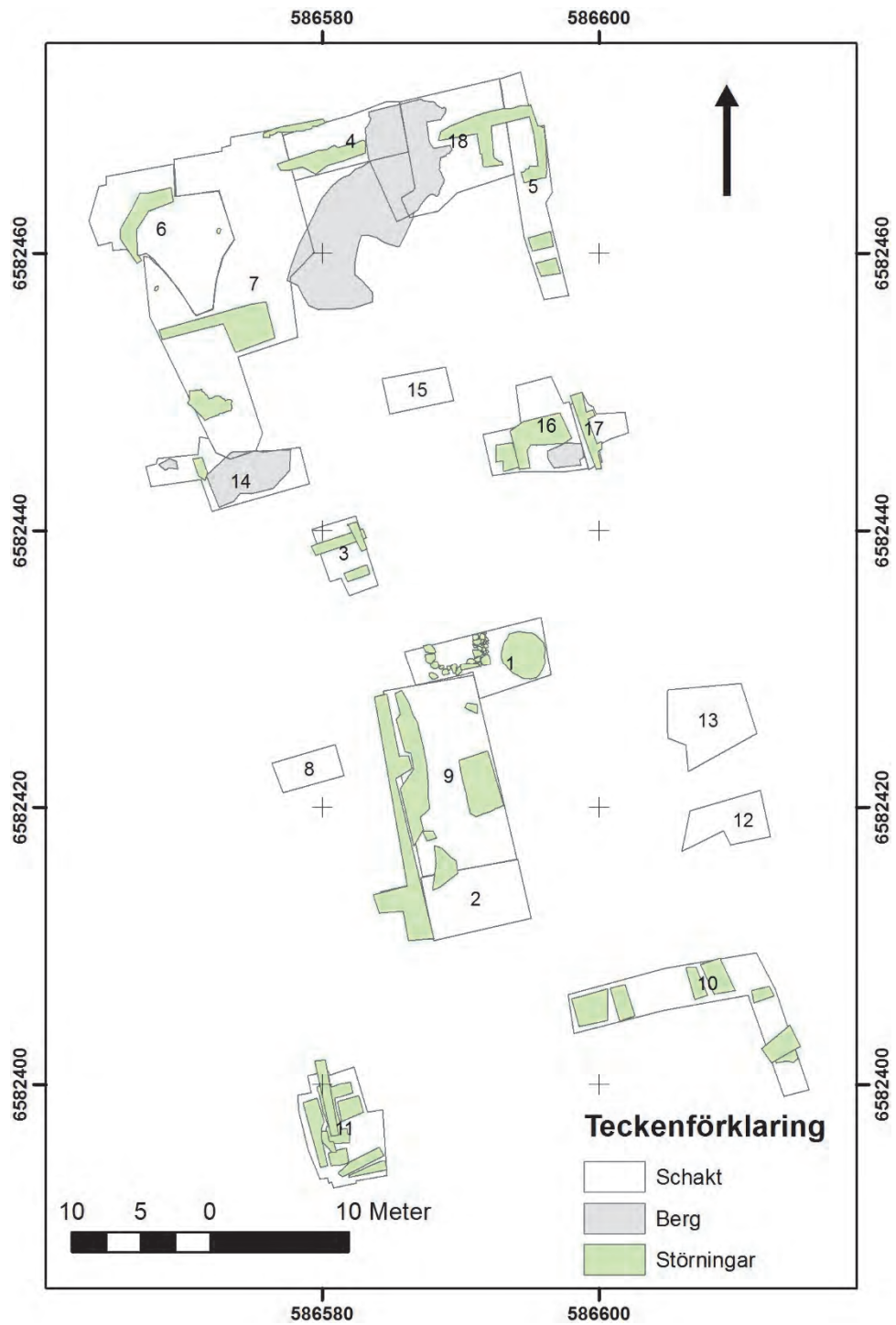
Inom undersökningsområdet fanns det flera husgrunder från 1800–1900-tal. Dessa husgrunder låg framförallt invid gatorna, men även inne i undersökningsområdet (se figur 11, 12 och 16). Husgrunderna hade orsakat störningar av äldre lager (se figur 15). I undersökningsområdets norra del fanns berg i dagen. Inom den norra delen av kvarteret och den västra delen av det södra kvarteret var det tjocka påförda massor, upp till 1,8 meter tjocka, som påfördes under slutet av 1800-talet i samband med att husen uppfördes.

Figur 13. Översikt över den norra delen av undersökningsområdet sett från öster. Till höger ses Klostergatan och i kvarteret, närmast gatan, ses en stenlagd väg. I bakgrunden ses Alfeltsgatan. Fotograferat av Jonas Ros från Slottsskolan.

Figur 14. Översikt över den södra delen av undersökningsområdet sett från öster. Till vänster ses Kyrkogårdsgatan och i bakgrunden ses Alfeltsgatan. Fotograferat av Jonas Ros från Slottsskolan.

Figur 15. Undersökningsområdet med schakten, berg och störningar markerade. Skala 1:500.

Figur 16. Duncan Alexander övervakar framgrävning av en busgrund från 1800–1900-tal i schakt 11. I bakgrunden ses muren som avgränsade den norra från den södra delen av undersökningsområdet. Fotograferat av Jonas Ros från söder.

Anläggningar, lager och konstruktioner

Vid förundersökningen framkom det lager och olika anläggningstyper (se figur 17). I figur 20–22 ses anläggningarna markerade som nedgrävningar och stenkonstruktioner. I detta kapitel kommer de viktigaste och mest betydelsefulla anläggningarna och lagren för tolkningen av området att beskrivas. Övriga anläggningar beskrivs i bilaga 5 i tabellform under rubrikerna stenkonstruktioner och nedgrävningar. Lagren ses i figur 19 och en tabell över dessa finns i bilaga 6.

Anläggningstyp	Antal	Kommentar
Stenlagd yta	13	Från medeltid till 1600-tal.
Syllstensrad	4	Tillhörande medeltida hus och hus från 1600-tal.
Stolphål	16	Från medeltid till 1700-tal. Humlestolpar och aktivitetsyta.
Gropar	7	Från medeltid till 1700-tal.
Diken	3	TVå från medeltid och ett från senare tid.
Brunn	1	Från 1600–1700-tal.
Plogfåra	1	Sannolikt från medeltiden, i steril mark.
Lager	17	Från medeltid till 1700-tal.

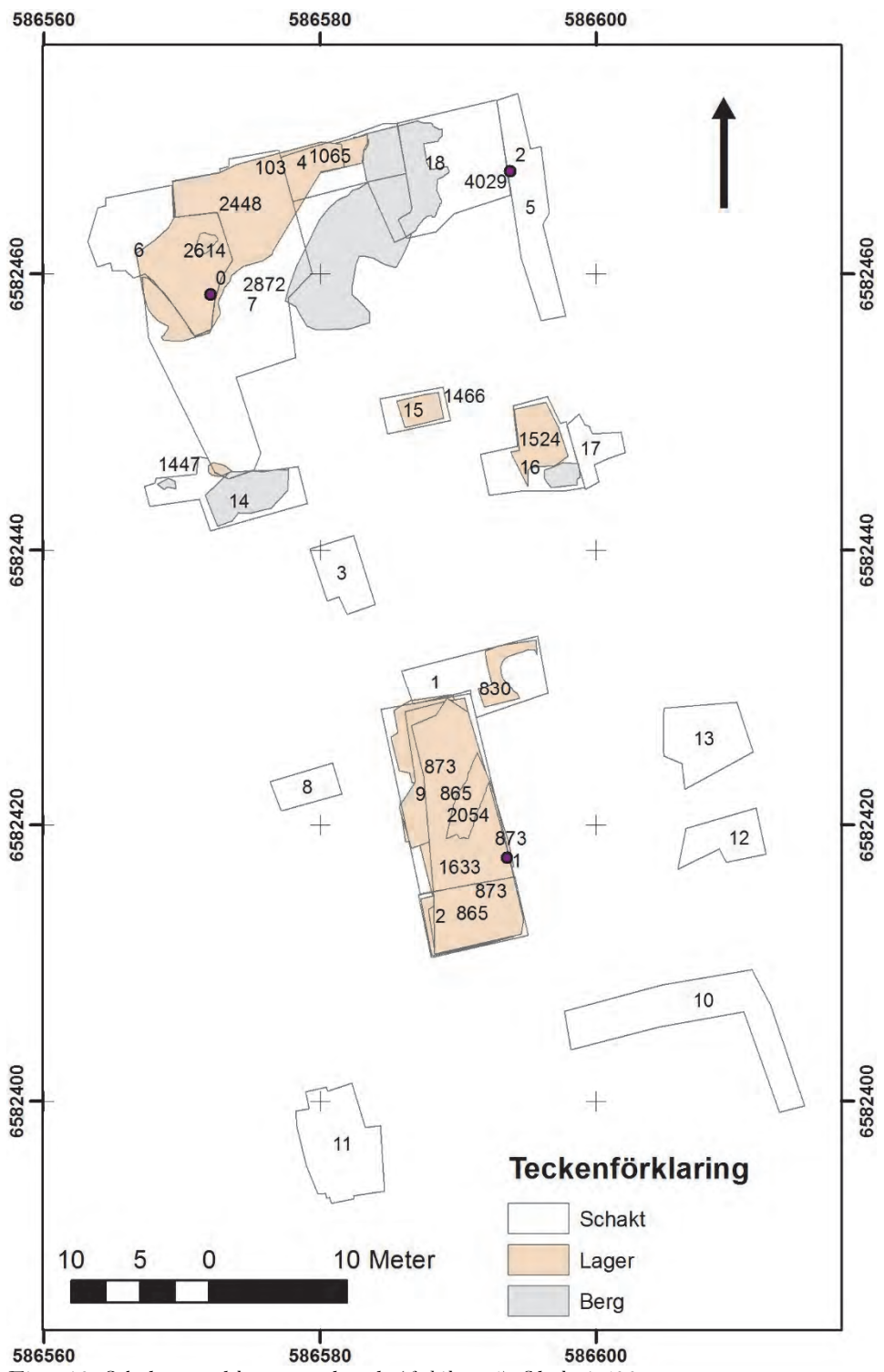
Figur 17. Tabell som visar vilka anläggningstyper som påträffades (se bilaga 5).

Aktivitetsyta

I undersökningsområdets nordvästra del, i schakt 6 och 7, undersöktes anläggningar som under förundersökningen uppfattades ha förhistorisk karaktär. Det var en aktivitetsyta (figur 21 och 23) och där undersöktes arkeologiska objekt i form av stolphål (2745, 2791, 2811 och 2845) och gropar (2488, 2672, 2700 och 2768). Stolphålen utgjorde inte några huslämningar och vi vet inte vilken funktion som de har haft. I området fanns det ett kulturlager (2448, figur 19) och vissa anläggningar var grävda genom det. Där fanns också ett brandlager som möjligtvis var rester efter matlagning på platsen. Aktivitetsytan avgränsades i öster av berg i dagen. Väster, norr och söder om ytan var det störningar. Fynd av keramik (fnr 58) i en av anläggningarna (2745) indikerade en datering till järnåldern och/eller tidig medeltid. Lager 2448 överlagrades av ett brandlager (2614) med inga anläggningar som kunde knytas till lagret framkom.

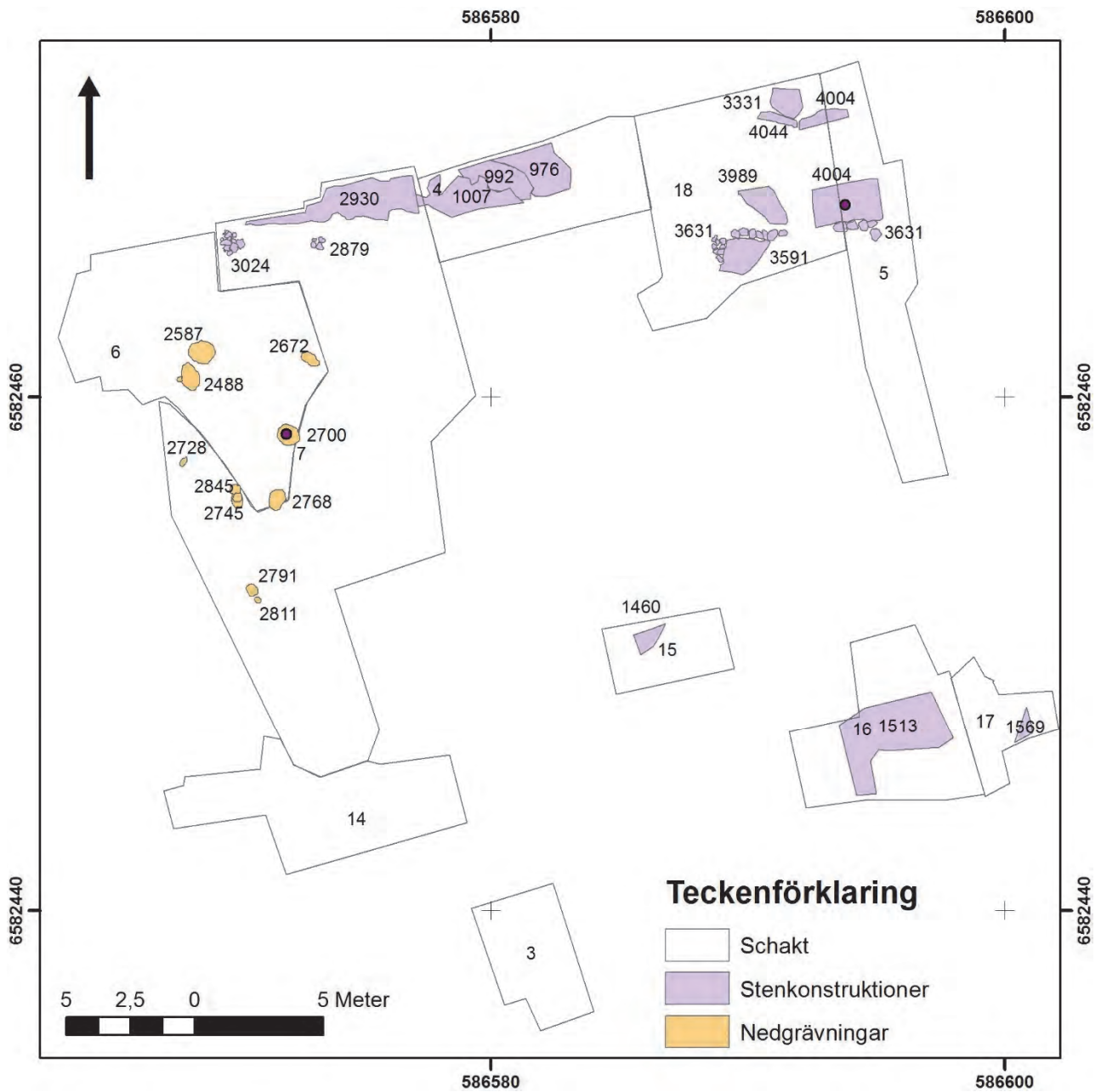
Figur 18. Översikt över aktivitetsytan i den nordvästra delen av undersökningsområdet. Fotograferat från sydöst av Duncan Alexander.

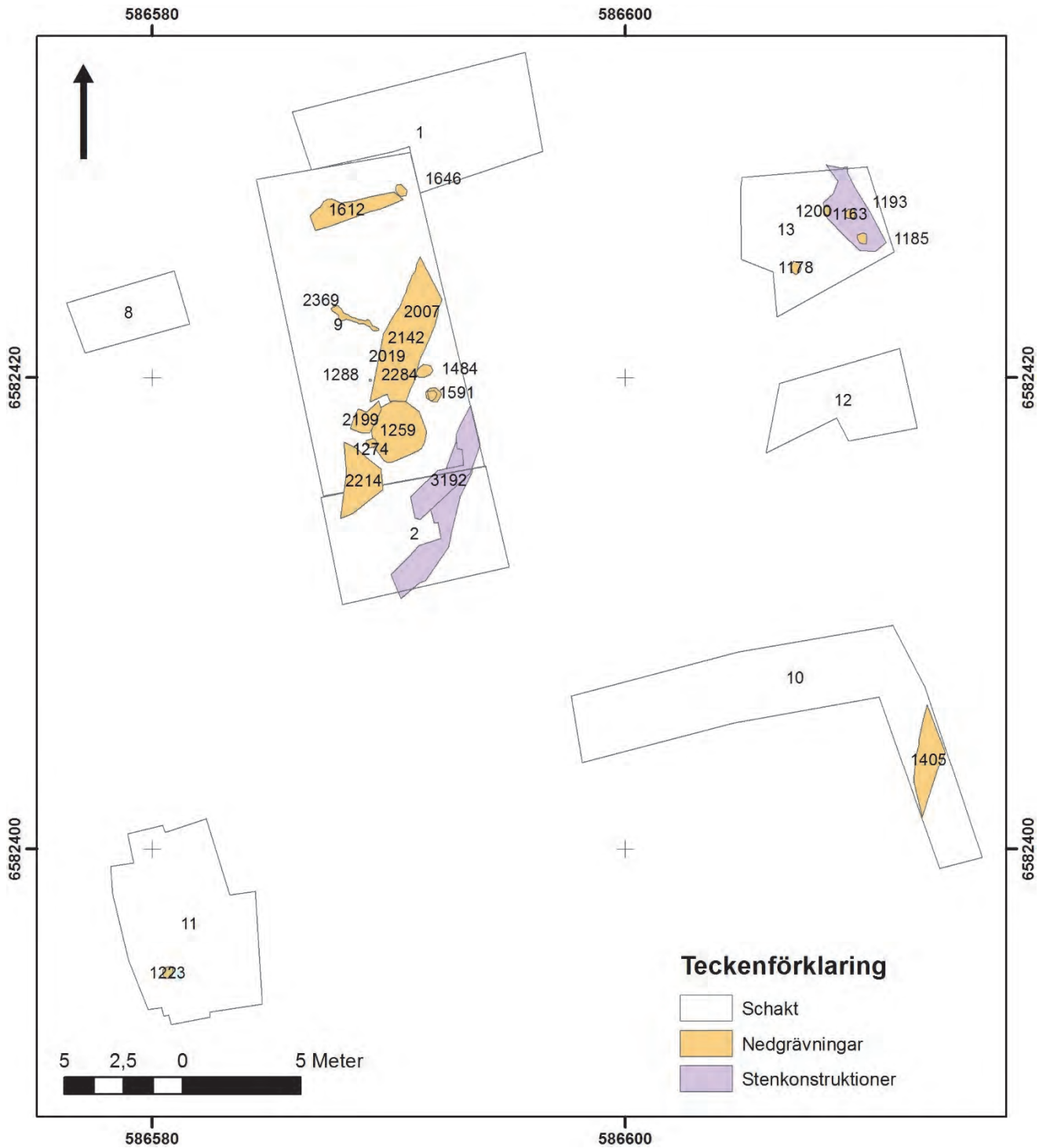
Figur 19. Schakten med lagren markerade (jfr bilaga 6). Skala 1:500.

Figur 20. Schakten med anläggningar, här markerade som nedgrävningar och stenkonstruktioner. Se figur 21 och 22 för anläggningarnas nummer. Skala 1:500.

Figur 21. Undersökningsområdets norra del med stenkonstruktioner och nedgrävningar (se bilaga 5).
Skala 1:250.

Figur 22. Undersökningsområdets södra del med stenkonstruktioner och nedgrävningar (jfr bilaga 5). Skala 1:250.

Stenlagd väg eller yta intill slottet

Inom undersökningsområdets norra del, i schakt 4 och 7, undersöktes en stenlagd yta (figur 21 och 23) som bedöms utgöra del av en väg. Den stenlagda ytan indelas i två delar, i öster 976 och i väster 2930 och 1007, som skiljs åt av ett syllstenstråk 992 (se figur 24b). Syllstensraden kan ha hört till en mindre byggnad eller mur. Syllstenarna var orienterade i nordvästlig-sydöstlig riktning vilket är ungefär samma orientering som slottet har haft. Den stenlagda ytan (976, 2930 och 1007) var uppbyggd av stenar som var hårt packade. Några hästkosömmar (fnr 48, 50 och 53) påträffades vilka styrker teorin att det var en väg i detta område.

Anmärkningsvärt är att det inte påträffades något yngre rödgods på ytan. Under 1600-talet var det yngre rödgodset vanligt. Avsaknaden av yngre rödgods kan förklaras av att vägen städades och renhållits. Det fanns inte heller något avsatt lager på vägen vilket visar att den hölls ren. Under den stenlagda ytan fanns ett lager siltig lera (103) som troligtvis var ett tramplager. Inga anläggningar framkom under den stenlagda ytan..

Väster om den stenlagda ytan framkom rester av två syllstensrader (3024 och 2879, se figur 21 och 24a) som möjligtvis utgör rester efter ett hus.

Figur 23. Den stenlagda vägen. Fotograferat från öster av Jonas Ros.

Figur 24a. I förgrunden ses stenar som kan vara syllstenar (3024 och 2879) till ett hus som funnits på platsen. I bakgrunden ses den stenlagda vägen. Till väster ses Klostergatan och till höger ses delar av grunden från huset från 1800–1900-tal. Fotograferat från väster av Jonas Ros.

Figur 24b. Detalj av den stenlagda vägen med syllstensraden (992). Till höger ses delar av grunden från huset från 1800–1900-tal. Fotograferat från väster av Jonas Ros.

Huslämningar och stenlagd yta

I schakt 5 och 18 framkom det delar av en husgrund (figur 21, 25 och 26) som var störd av husgrunder från 1800–1900-tal. Husgrunden kunde avgränsas mot väster, norr och öster av syllstenar (3631), men vi vet inte var den södra väggen låg. Husgrunden var fylld med stenar (3591) på vilka det sannolikt funnits ett trägolv. På stenarna fanns det fläckvis sand med stort inslag av tegelfisör och kalk. Intill den östra delen av huset framkom det sot och små bitar slagg som kan indikera att den delen av huset har använts som smedja. Inga fynd påträffades i husets västra del.

Intill och norr om husgrunden framkom en stenlagd yta (4004) som bedöms vara del av en stenlagd gårdsplan som var samtida med huset. På stenarna fanns en lager (4029, se figur 19) som kan vara utkast från en ugn. Under den stenlagda ytan framkom det en äldre stenlagd yta (3989) som även den bedöms vara samtida med syllstenshuset (3631).

Det var omfattande störningar i området. Norr om syllstenshuset framkom tre mindre stenlagda ytor (3331 och 4044) som bedöms vara samtida med syllstenshuset.

Figur 25. Översikt över den nordöstra delen av undersökningsområdet med den stenfyllda husgrunden. Till väster ses berg i dagen och i bakgrunden Klostergatan. Fotograferat från sydväst av Duncan Alexander.

Figur 26. Del av den västra delen av den stenfyllda husgrunden. Fotograferat från väster av Jonas Ros.

Humlegård

Inom den södra delen av undersökningsområdet i schakt 9 framkom delar av en humlegård (se figur 19, 22, 27a och 27b) där det odlats humle. I humlegården fanns överst lager 865 som var ett odlingslager tillhörande humlegården och under det humlegårdslager 1633. Under 1633 fanns lager 873 som var ett aktivetslager äldre än humlegården (se figur 19). I humlegårdslagret (1633) fanns det linser av lera. I lagret fanns det ett stort inslag av små tegelbitar som kan ha blandats i jorden i syfte att dränera den och göra den mer genomsläpplig för vatten.

I lagren som tillhörde humlegården påträffades det 7 stolphål (1274, 1484, 1288, 1591, 1646, 2007 och 2019) i vilka det funnits stölar eller stolpar längs vilka det vuxit humle. Stolphålen hade storleken ca 0,3–0,4 meter och det fanns trärester i flera av dem. Stolparna hade en skoning av sten och tegel. I flera av stolphålen fanns det förruttnade rester av trästolpar. Då en stolpe i humlegården upphörde att användas så fanns stolphålet kvar. Sedan grävdes det nya stolphål för nya stolpar. Stolparna uppvisar därför inget mönster och avståndet mellan stolparna varierar. Vissa stolphål ligger intill varandra och de kan möjligtvis representera omstolpningar intill en ursprunglig äldre stolpe. Det var inte möjligt att klarlägga de olika stolphålens datering och relation till varandra eftersom jorden har varit omgrävd flera gånger. Ackumulationen av jord i humlegården var sannolikt en kontinuerlig process och den var i bruk under drygt 100 år. Stolphålen från humlegården presenteras på en plan (figur 22) och har inte fasindelats.

I ett av stolphålens fyllning (1591) påträffades en yngre rödgodsskärva från ett fat med piplerdekor (fnr 37). Keramiken är av en typ som var vanlig under 1700-talet.

I schakt 1 fanns ett odlingslager (830, se figur 19). I schakt 11 påträffades det ett stolphål (1223) som var en stolpe för en humlestör.

Figur 27a. Översikt över schakt 9 med humlegårdslagret. Det ses bl.a. en stolpe samt sten- och tegelskotta stolphål för humlestörar. Vidares ses en rund gråfärgad yta som är en lerfyllning över en brunn i humlegården. Fotograferat från nordöst av Duncan Alexander.

Figur 27b. Översikt över schakt 9 med humlegårdslagret. I bakgrunden ses Kyrkogårdsgatan. Fotograferat från nordväst av Duncan Alexander.

Figur 28. Närbild på stolpe (1288) som haft funktion som humlestör. Stolpen avverkades under 1700-talet. Fotograferat av Jonas Ros från söder.

Stenlagd stig

Under humlegårdslagren i schakt 9 påträffades det en stenlagd stig (3192, se figur 22 och 29) som var anlagd direkt på undergrunden. Stenarna på stigen hade en storlek av upp till 0,1 meter i diameter. Stigen hade en bredd av 1,2 meter och frilades till en längd av 6,7 meter. Stigen var orienterad i nordöstlig–sydvästlig riktning, från klostret och mot sydväst i riktning mot där ruddammen låg enligt de historiska kartorna. På den stenlagda stigen fanns det ett lager (3206) med inslag av djurben.

Figur 29. Den stenlagda stigen (3192). Fotograferat från nordöst av Ingela Harrysson.

Plogspår

I den underliggande sterila leran i schakt 9 påträffades det plogspår (2369, se figur 22 och 30) som visar att området har odlats. Plogspåren var orienterade i nordvästlig-sydöstlig riktning, vinkelrätt mot ett dike (2142). Plogspåret hade en längd av 2,15 meter, med en bredd av 0,18 meter och ett djup av 0,07 meter.

Figur 30. Plogspår (2369) i den ursprungliga markytan. Fotografierat från sydöst av Duncan Alexander.

Figur 31. Diket (2142) i schakt 9. Fotografierat från sydväst av Duncan Alexander.

Dike

Under humlegården intill den stenlagda stigen i schakt 9 fanns ett dike (2142/2284, se figur 22 och 31) som var orienterat nordöst-sydvästlig riktning. Diket hade en bredd av 1,7 meter och frilades till en längd av 6,2 meter och fortsatte not nordöst utanför det upptagna schaktet. Diket var i den sydvästra delen söndergrävt av en brunn. Diket kan möjligtvis tillhöra en tidig aktivitetsfas i området och löpt parallellt med den stenlagda gångstigen.

Diket var yngre än den stenlagda stigen. Diket och stigen var täckta av ett jordlager (873, som låg under humlegårdslagret 1633) med inslag av lera. Detta lager kan ha tillkommit under en lång period.

Brunn

I humlegården, i schakt 9, påträffades lämningar av en brunn (1259, se figur 22 och 32) med rund form, den hade storleken 2,4×2,2 meter och var 1,28 meter djup. Brunnen är tillkommen efter anläggandet av humlegården. Från den tog man sannolikt vatten till

humleplantorna. Brunnen var igenfylld med lera. Inga daterande fynd påträffades i brunnen.

Figur 32. Brunnen sedd från väster. Fotograferat av Duncan Alexander.

Dike

I undersökningsområdets sydöstra del, i schakt 10, påträffades ytterligare ett dike (1405, se figur 22 och 33a). Fyllningen i diket handgrävdes, men inga daterande fynd framkom.

Figur 33. Diket i schakt 10 i undersökningsområdets sydöstra hörn. Fotograferat från sydöst av Duncan Alexander.

Terrasser

I den östra delen av undersökningsområdet, i schakt 13, framkom en terrass (1163, se figur 22) som var en plan yta med en lägre liggande yta nedanför. Terrassen var uppbyggd av mindre småstenar, lerig silt och större naturstenar. På sydvästra sidan av terrassen var nivån lägre. På terrassen påträffades endast fynd från 1800–1900-talet, men det är troligt att terrassen var äldre. Terrasskantens orientering uppvisade likheter med slottets orientering och det är argument för att terrassen kan ha varit i bruk under den tid då slottet var i funktion, men den kan ha anlagts redan under klostrets tid.

På och intill terrassen framkom fyra stolphål (1193, 1185, 1200 och 1178, se figur 22). Det finns två möjliga förklaringar till dessa. Stolphålen på terrassen kan utgöra lämningar av en avgränsning, men en alternativ tolkning är att de var stolphål efter humlestörrar.

I schakt 16 framkom en annan terrass (1513), den var uppbyggd av 0,1–0,4 m stora naturstenar. Terrassen låg på en naturlig sluttning. Under terrassens stenar fanns inslag av tegelkross. På stenarna fann ett lager med inslag av tegelkross och kalkbruk.

Stratigrafi

Inom undersökningsområdet fanns påförda massor som hade en tjocklek av 0,2–1,8 meter. De påförda massorna bestod av jord, tegel, sten, grus och sand. Dessa massor har påförts under 1800-talets slut i samband med att det uppfördes hus i området. Massor har även påförts i samband med att husen revs på 1960-talet och i samband med att tomten började användas som parkeringsplats.

I områdets norra del var stratigrafin okomplicerad med enstaka lager (se figur 19). I områdets södra del var det flest lager i schakt 9. Äldst var diket 2142, därpå lager 873 och på det humlegårdslager 1633 och däröver 865. I övriga schakt var det i huvudsak påförda lager (se figur 19).

Fynd

Ett mindre fyndmaterial framkom (se bilaga 7). Det gjordes en gallring bland de insamlade fynden. Föremål av järn, såsom spikar, gallrades eftersom museer i allmänhet inte tar emot arkeologiska fynd av järn som inte är konserverade och kunskapsvärdet hos dessa är litet. Vidare gallrades fynd från 1800-talets andra hälft och senare eftersom objekt från den tiden inte är fornlämningar. Dessutom gallrades lösfynd.

Några skärivor keramik av järnålderstyp som var bergartsmagrade påträffades (fnr 58). Ingen keramik som bedöms vara medeltida upphittades, men det tycks inte ha varit vanligt med keramik under perioden ca 1250–ca 1500 (Elfwendahl 1999; Gustavsson 2002 98ff.; Hansson 2000 s. 41f. och 54; Ros 2010 s. 50; & 2014 s. 94; Schmidt Wikborg 2006 s. 48ff.). Sannolikt har man istället för keramik till stor del använt kärl av trä och för matlagning kunde grytor av täljsten eller brons/malm användas. I vissa fall kan det vara nyckfullt att datera lämningar genom keramikfynd.

Anmärkningsvärt var att det endast påträffades ett mindre antal skärivor yngre rödgods. Under 1600–1700-talen var denna keramiktyp vanligt förekommande och påträffas ofta i kulturlager i städer. I ett av humlegårdens stolphåls fyllningar (1591) påträffades en yngre rödgodsskärva från ett fat med piplerdekor (fnr 37, se figur 34). Keramiken är av en typ som var vanlig under 1700-talet. Det undersöktes en stenlagd väg, men på den framkom inget yngre rödgods och förklaringen till det är sannolikt att vägen städats och hållits ren. Den påträffades bit av ett fajansfat med en bild på en sittande man (se figur 34).

Anmärkningsvärt är också att det endast påträffades en del till en kritpipa (fnr 5) och den låg i det yngre humlegårdslagret (865). I kulturlager från 1600–1700-tal brukar kritpipor vara vanliga. Några hästkosömmar påträffades (fnr 48, 50 och 53) på de stenlagda ytorna som bedöms vara samtida med slottet. Vidare påträffades några delar fönsterglas (fnr 40–42).

Byggnadsdetaljer som sannolikt kommer från det rivna slottet och från klostret påträffades (se bilaga 8). Länsstyrelsen beslutade att dessa byggnadsdetaljer skulle tillvaratas som fynd.

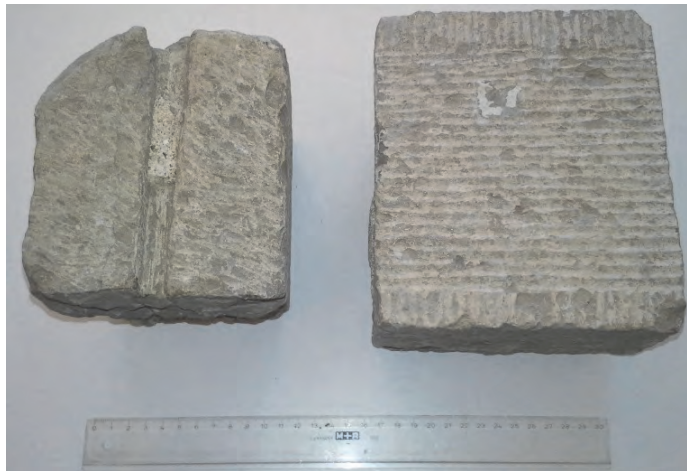
De flesta av byggnadsdetaljerna var lösfynd. Två av dem gjordes i det yngre humlegårdslagret (865, fnr 62 och 64), och en bit huggen kalkssten var använd som skoning i ett stolphål (1223, fnr 66) i humlegården.

Figur 34. Exempel på keramik som påträffades vid förundersökningen. Till vänster del fajansfat (fnr 25), mitten del av yngre rödgodsfat med piplerdekor (fnr 37) och till höger del av yngre rödgodsfat med piplerdekor (fnr 22).

En sten var huggen i två olika riktningar på en sida (fnr 69, figur 35) och det kan vara en del av en sockel. En annan hade en huggen skåra som möjligtvis kan ha varit uttag för ett blyinfattat fönster i ett kallutrymme (fnr 72, se figur 34 och 35). Vidare var det tre mindre huggna delar (figur 36). Samt en något större sten (se figur 37) som kan vara kolonn till en pilaster, d.v.s. svagt utskjutande väggpelare. Stenarna kan alltså vara delar av sockelstenar eller delar av pilastrar (muntlig uppgift Helén Sjökvist och Tobias Mårud, jfr Friberg & Sundner 1996 s. 46; Redelius 1992; Sundner & Thagaard 1993 s. 26).

Tre bitar formtegel påträffades (se figur 34 och 38) och de kommer antagligen från klostret eller möjligtvis från slottet. Formteglarna (fnr 60 och 64) kan ha suttit runt ingångar. Formteglarna (fnr 63) skulle möjligtvis kunna ha suttit i mitten av en fönsterbåge. Vidare påträffades delar av munk- och nunnetegel (se figur 34 och 39). Tegeln brukade inte användas som taktäckning på slott och därför är det troligt att de kommer från klostret.

Figur 35. Två huggna kalkstenar som sannolikt kommer från slottet. Till vänster (fnr 72) ses en sten med en huggen skåra och till höger (fnr 69) ses en sten som är huggen i två olika riktningar. Fotografi Jonas Ros.

Figur 36. Tre bitar huggna kalkstenar som sannolikt kommer från slottet (upptill fnr 66 och nedtill till vänster fnr 70 och till höger fnr 73). Fotografi Jonas Ros.

Figur 37. Huggen kalksten som sannolikt kommer från slottet (fnr 71). Troligtvis kolonn till en pilaster. Fotografi Jonas Ros.

Figur 38. Profiltegel som antingen kommer från klostret eller slottet (till vänster fnr 60, upptill fnr 63 och till höger fnr 64). Fotografi Jonas Ros.

Figur 39. Munk- och nunnetegel (nedtill fnr 61, uppe till vänster fnr 62, uppe till höger fnr 68).

Dateringar

¹⁴C-analyser

Det inlämnades fem djurben för ¹⁴C-analys som daterar anläggningar och konstruktioner, i figur 40 ses en tabell som visar provresultaten (se även bilaga 1).

Lab nr	Prov	PK	Kontext	Material	Datering BP	Kal. 1 sigma	Kal. 2 sigma
Ua-49822	1		1405. Ur dikets botten	Djurben, däggdjur	444±31	1425–1460	1410–1490
Ua-50554	2	PK 200140	3206. Lager på stig	Tand får/get	910±35	1040–1170	1030–1210
Ua-50555	3	PK200142	992. Stenlagd väg	Ben, däggdjur	398±34	1440–1620	1430–1640
Ua-50556	4	PK200144	2284. I dikets kant	Mellanfots ben metapodie nöt	490±31	1415–1440	1400–1455
Ua-50557	5	PK3630	3591. Mellan stenar i husgrund	Ben, däggdjur	616±35	1295–1395	1290–1410
Ua-50558	6	PI.2864	2845 (2824) Stolphål	Tand, häst	824±31	1185–1260	1160–1270

Figur 40. Tabell som visar ¹⁴C-prover från förundersökningen. Samtliga dateringar är e.Kr.

Dendrokronologisk analys

Inom humlegården påträffades det en stolpe som var så pass välbevarad att den kunde dateras dendrokronologiskt. Stolpen hade en längd av 0,58 meter och hade en diameter av ca 0,13 meter. Stolpen (1288, se figur 22 och 28) har haft funktion som humlestör. Stolpen var, enligt Hans Linderson, avverkad någon gång under perioden 1747–1777 och mest sannolikt under den periodens första hälft. Virket i stolpen bedöms komma från Sörmland (se bilaga 2). Dateringen visar alltså att humlegården fortsatte att vara i funktion åtminstone till 1700-talets mitt.

Makroskopisk analys

Jens Heimdahl gjorde makroskopisk analys av fem jordprover från förundersökningen. Vid en makroskopisk analys eftersöks växtmakrofossil, samt även puppor, fekalier, smältor, slagg och ben mm. Analysrapporten redovisas i bilaga 3.

Från en anläggning (2700, se figur 21), som uppfattades vara en kokgrop, insamlades ett jordprov för makroskopisk analys. Provet innehöll inga spår av matlagning/köksavfall och materialet liknade inte det som normalt påträffas i kokgropar, där fanns också fragment av tegel (se bilaga 3). Det var istället en grop med annan funktion.

Det insamlades tre prover från humlegården som makroskopiskt analyserades. Humle är en flerårig växt och planteras en gång och därför sker mycket lite bearbetning av jorden. Humle fanns inte i proven. Proverna hade förhållandevis likartat innehåll med stora mängder köksavfall vilket inte var att förvänta i humlegårdsjord. Den stora

förekomsten av köksavfall kan tolkas som att en kålgård har föregått humlegården och gödningen av den jorden speglas genom köksavfallet. En annan förklaring är att det kan ha funnits en köksbyggnad på platsen (se bilaga 3). Inga arkeologiska spår av någon köksbyggnad framkom. Innan humlegården anlades har det sannolikt funnits en kålgård på platsen som nyttjats av klostret.

Från ett jordlager (873, se figur 19) i ett dike (2142) som var äldre än humlegården insamlades ett prov (PM 2232) som analyserades makroskopiskt. I lagret påträffades rikligt med köksavfall i form av fisk- och djurben och förkolnad säd. Köksavfallet kan tolkas ha brukats som gödning i en hushållsnära odling av kålgårdstyp som föregått humlegården. I provet påträffades fröer från brännässla och bolmört som kan ha odlats som medicinalväxter. I provet fanns också fragment av kalkbruk och tegel som kan vara spår av rivningsmassor/konstruktionsavfall från byggnation (se bilaga 3). Provet framkom i ett lager som var äldre än humlegården och sannolikt har området haft funktion som kålgård under klostrets tid.

Fasindelning och avslutande diskussion

De skriftiga källorna, kartmaterialet, tidigare arkeologiska undersökningar och förundersökningsresultatet har lett fram till en tolkning om att bebyggelseutvecklingen i området kan indelas i tre huvudfaser. De arkeologiska lämningarna har indelats i tre huvudfaser.

Den äldsta huvdfasen (se figur 41), I, var Johanniterklostrets tid. Den har i sin tur indelats i två faser, fas Ia och Ib, och dateringen av dessa faser är ungefärliga och baserar sig på ¹⁴C-analyser. Slottets tid representerar huvudfas II. Under huvudfas III fortsatte man att bedriva humleodling i området.

Under senare tid uppfördes det bebyggelse i området. På 1890 års karta (se figur 9) ses bebyggelse. Dessa hus var tvåvåningshus uppförda i trä (se figur 11 och 12) och revs under 1960-talet.

Huvudfas I: Johanniterklostrets tid 1164/1185–1527/1540

Fas Ia, ca 1164/1185–ca 1300

Aktivitetsyta

Det undersöktes en yta med anläggningar som under förundersökningen uppfattades ha förhistorisk karaktär. Det var en aktivitetsyta och där undersöktes stolphål (2745, 2791, 2811 och 2845, se figur 21, 41 och 42) och gropar (2488, 2672, 2700 och 2768, se figur 21, 41 och 42), men inga huslämningar. En av anläggningarna (2845) ¹⁴C-daterades till 1160–1270 och är samtida med klostret och kan tillhört det. Antagligen är också de andra anläggningarna intill från den tiden.

I samband med undersökningar på landsbygden har det i många fall undersökts medeltida lämningar som var mer förhistoriska än historiska till sin karaktär. Exempelvis visar sig ibland stolphål och härdar som uppfattats som förhistoriska vara medeltida när de ¹⁴C-dateras (Beronius Jörpeland 2010 s. 5; 15 och 38). Förhållandet var detsamma med anläggningarna inom aktivitetsytan.

Från en anläggning (2700, se figur 21) insamlades ett jordprov för makroskopisk analys. Provet innehöll inga spår av matlagning/köksavfall (se bilaga 3) och visar förmodligen att det inte var en kokgrop. Det var istället en grop med annan funktion.

Plogspår

I den sterila marken påträffades det plogspår (2369, figur 22, 41 och 42) vilket visar att marken har odlats. Plogspåren kunde inte dateras, men troligtvis har de tillkommit under klostrets och kålgårdens tid.

Stenlagd stig

Det undersöktes delar av en stenlagd stig (3192, figur 22, 41 och 42) som dateras till 1030–1210. Stigen var anlagd på undergrunden. Inga plogspår fanns under stigen och det är ett argument för att den fanns innan området plöjdes. Mest troligt är att stigen är

från klostrets tid. Stigen gick i sydvästlig – nordöstlig riktning, men vi vet inte vart den ledde. Det kan vara så att den ledde från klosterområdet ned till Eskilstunaån. Av flera av de historiska kartorna framgår att det fanns en Ruddamm sydväst om undersökningsområdet och stigen ledde i den riktningen.

Fas Ib ca 1300–1527/1540-tal

Diken och kålgård

Intill den stenlagda stigen fanns det ett dike (2142, figur 22, 41 och 42) i vilket det påträffades ett ben som daterades till perioden 1400–1455. I undersökningsområdets sydöstra del fanns ett annat dike (1405) och i det påträffades ett ben som daterades till 1410–1490.

Ett makroskopiskt prov från ett lager (873, figur 19) i ett av dikena tolkas visa på att det har funnits en kålgård på platsen innan humlegården tillkom (se bilaga 3). Sannolikt nyttjades området som kålgård under klostret tid innan det anlades en humlegård på platsen.

Kålgård är ett gammalt ord för köksväxtodling och de inhägnades ofta som skydd mot betande djur. Benämningen kål avsåg växter och grönsaker som hade ätliga blad vilka kunde användas till matlagning och medicinskt bruk (Hjelmqvist 1981, sp. 264ff.).

Dikena och den stenlagda stigen har ungefär samma orientering. ¹⁴C-dateringar från ben påträffade i dikena visar på en datering till 1400-tal. Vi vet dock inte om de dateringarna representerar tiden då diket grävdes. Dikena kan vara äldre och kan ha grävts ur upprepade gånger för att underlätta vattnets flöde i dikena. I så fall representerar dateringarna den sista upprensningen av dikena. Dikena har haft funktion att leda bort vatten. Diken kunde också avgränsa olika aktiviteter från varandra. Under medeltiden kunde diken också ha funktion som gränsdiken mellan marktytor som ägdes eller disponerats av olika personer eller institutioner.

Som framgår av kartorna från år 1646 och 1691 (figur 3, 5 och 11) har klostret och slottet haft en orientering som avviker från den nuvarande stadsplanen. Diket som dokumenterades i undersökningsområdets sydöstra hörn (1405, se figur 22) har ungefär samma orientering som 1715 års gräns för humlegården (se figur 11). Sannolikt nyttjades området som kålgård under klostrets tid och diket har sannolikt avgränsat kålgården. Det andra diket (2142, se figur 22) har troligtvis primärt haft funktion att avleda vatten, men det kan eventuellt också representera en tomtgräns. Det påträffades ben som ¹⁴C-daterades till 1400-talet i båda dikena vilket visar att de var i drift vid den tiden och antagligen var också kålgården i funktion då. Vid den tiden hade den stenlagda stigen (3192) överlagrats av jord och upphört att vara i funktion. Men dikena kan, som sagt, vara äldre än 1400-tal.

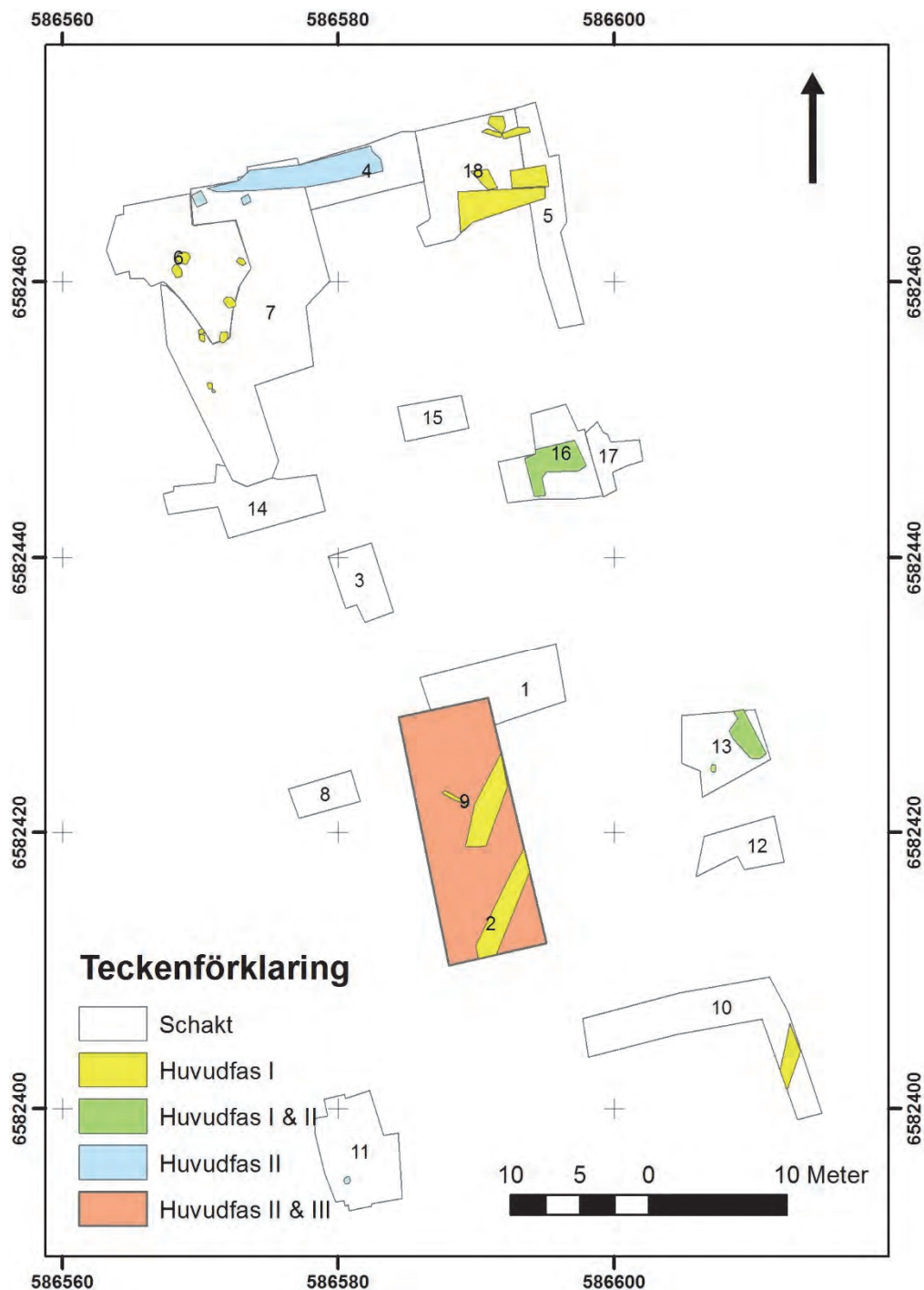
Huslämningar och stenlagd yta

Det framkom rester av en fragmentariskt bevarad huslämning som var fylld med stenar (3631 och 3591, figur 21, 41-42) och med stenlagda ytor intill (3331, 4044 och 4004, figur 21, 41–42). Huset dateras till 1295–1395.

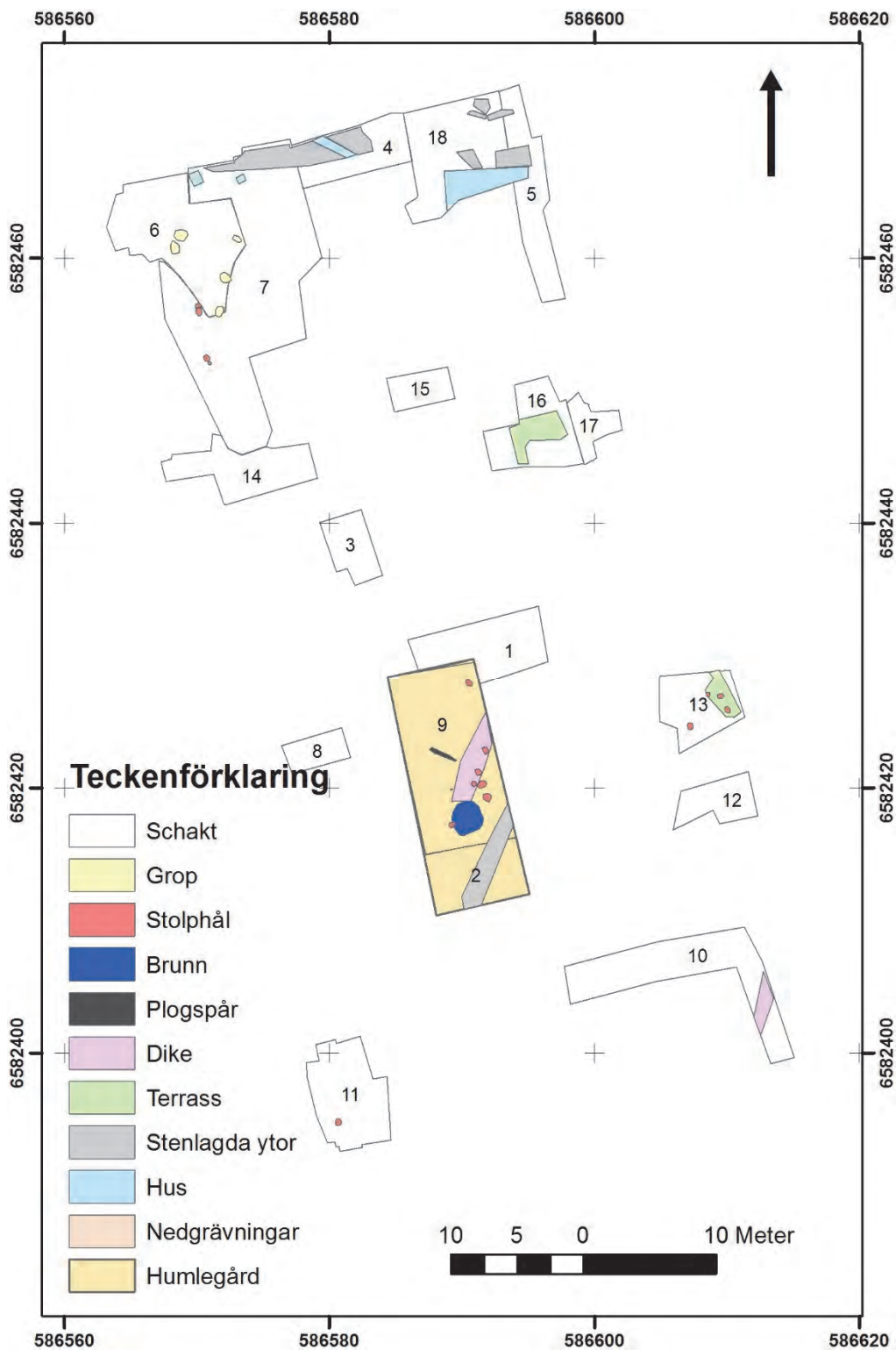
En förklaring till att husgrunden var stenfylld kan vara att markytan sluttade något och stenar kan ha påförts i syfte att skapa en jämn marknivå där huset skulle uppföras. En annan förklaring till stenarna kan vara att man ville skydda huset från fukt som kom underifrån. Norr och nordväst om huset fanns berg i dagen och vid nederbörd rann sannolikt regnvattnet längs med marken under stenarna. Det är troligt att den bebyggelse som undersöktes har tillhört klostret.

Terrasser

Det påträffades inga daterande fynd i terrasserna (1513 och 1524, figur 41–42), de kan antingen ha anlagts under klostrets eller slottets tid.

Figur 41. Plan med en tolkad bild av de undersökta anläggningarnas dateringar. Konstruktionerna har indelats i tre huvudfaser. Skala 1:500

Figur 42. Plan med en tolkad bild som visar anläggningarnas och konstruktionernas funktioner. Skala 1:500.

Huvudfas II: Slottets tid ca 1527/1540–1680

Stenlagd väg till slottet

Den stenlagda vägen (2930 och 1007, se figurer 22, 41–42) dateras genom ¹⁴C-analys till 1430–1640. Mest troligt är att den och syllstenarna (992, 3024 och 2879, figurer, 21, 41–42) är från 1600-talet och är samtida med slottet.

Humlegård

Enligt kartorna från 1600-talet användes området vid den tiden som humlegård (se figur 3–5). Humle användes för tillverkning av öl och humlegården tillhörde slottet som har legat öster om undersökningsområdet. I humlegårdslagren (1633/2054 och 865) påträffades flera stolphål (1274, 1288, 1484, 1591, 1646, 2007 och 2019, se figurer 22, 41–42) för stolpar eller störrar längs vilka det har vuxit/klängt humleplantor. I humlegården påträffades en brunn (1259, figurer 22, 41–42) från vilken man sannolikt tagit vatten för bevattning av humlen. Brunnen var igenfylld med lera.

Den makroskopiska analysen av prov från humlegården visar på stor förekomst av köksavfall. Det kan tolkas som att en kålgård har föregått humlegården (bilaga 3).

I figur 11 ses att murarna som tillhört klostret och slottets har en orientering som avviker från orienteringen hos den nuvarande stadsplanen. I figuren ses linjer inom undersökningsområdet som är markerade med röd färg och de representerar humlegårdens gränslinjer år 1715. På kartan ses flera linjer och det är svårt att exakt veta vilka linjer som har avgränsat humlegården. Kartan ger en god bild över humlegårdens läge i nuvarande stadsplan. Avgränsningen av humlegårdens område har som ovan redovisats sannolikt sitt ursprung i Johanniterklostrets tid då det användes som kålgård.

Odling av humle och produktionsvolym

Humle är en slingerväxt som odlas slingrande runt trästötar. Plantan odlas till en höjd av 5–8 meter. Humleplantorna behöver växa minst två år innan de är fullväxta och ger humle. Det är honplantans humlekottar som används vid öltillverkning. Humlekottarna plockas för hand och sedan torkas de.

Öl tillverkas av malt, humle, jäst och vatten. I skriftliga källor omtalas olika sorters öl, bl.a. herreöl, fogdeöl, svenneöl, skeppsöl och spisöl. Vid Vadstena kloster fick munkarna, nunnorna och arbetande en ölranson på ca tre liter per person och dag. Gustav Vasas knektar fick fem liter öl om dagen, men de ansåg att det var för lite. Orsaken till den höga ölkonsumtionen var att vattnet ofta var av dålig kvalitet och man åt ofta saltad mat som gav törst (Granhall, 1981 sp. 49; Granlund 1981 694ff.; Lagerkvist 1985 s. 95; Lantau & Ottoson 2013).

Om man vet antalet störrar som funnits i en humlegård så är det möjligt att uppskatta produktionsvolymerna. En gammal humlesort, Hallertauer Mittelfrüh, ger ca 200 gram humle per stör om man låter två till tre humleplantor växa per stör. Det behövs två störrar ca 400 gram, för att humla 100 liter öl. En humlestör ger alltså ca 50 liter öl (Karlsson Strese 2008a s 47; Nilsson 2010 s. 237; Persson & Ströbeck 2013). Enligt 1646 års karta fanns det 2 600 humlestörrar i humlegården i Eskilstuna, det betyder att odlingen kunde ge ca 2 600×50 liter, d.v.s. ca 130 000 liter öl om året. Om Gustav Vasas knektar drack fem liter öl person och dag så räckte ölet 26 000 dagar. Om vi delar antalet dagar med 365 som är antalet dagar på ett år så räckte ölet till ca 71 knektar under ett år.

Terrasser

Terrasserna (1513 och 1524, figurer 21, 22, 41 och 42) var sannolikt i funktion under slottets tid. Inga daterande fynd påträffades i dem, och de kan ha anlagts redan under klostrets tid.

Några rester av slottet framkom inte inom undersökningsområdet. På kartorna från år 1890 och 1905 (figurer 9 och 10) är slottets väggar markerade med streckade linjer. Antagligen har slottets sydvästra hörn och kanske även de andra väggarnas lägen lagts in på fri hand på dessa kartor. Som framgår av figur 11 har slottet legat öster om undersökningsområdet.

Huvudfas III: Humlegård 1680–1700-tal

Under denna fas fortsatte humlegården (figur 41 och 42) att vara i bruk. Den dendrokronologiska analysen av en stolpe från humlegården visar att den var i bruk under 1700-talets mitt.

Inga arkeologiska objekt framkom som dateras till perioden från 1700-talets andra hälft till sent 1800-tal då det uppfördes hus i området. Vi vet inte hur undersökningsområdet användes under den tiden. Sannolikt var området då endast en öppen yta.

Utvärdering

Förundersökningens syfte var att klargöra om anläggningar och kulturlager från äldre tider fanns inom förundersökningsområdet. Om äldre kulturlager påträffades så skulle deras ungefärliga utbredning, innehåll och tjocklek fastställas. Om äldre anläggningar/kulturlager påträffades skulle ett väl motiverat urval förundersökas och dokumenteras för att, om möjligt, klargöra deras ålder och karaktär. Resultatet skulle bilda underlag för länsstyrelsen tillståndsprövning och bedömning av fornlämningens kunskapspotential. Dokumentationen skulle vara av god kvalitet och tillräcklig för länsstyrelsens fortsatta handläggning i ärendet. Länsstyrelsen skulle kunna fatta beslut om tillståndsgivning eller om ytterligare arkeologisk undersökning erfordrades.

Innan förundersökningen var avslutad gjorde länsstyrelsen, efter ett fältbesök, ett tilläggsbeslut om att det skulle göras en utvidgad förundersökning. Syftet med den var att undersöka och dokumentera ett urval anläggningar och kulturlager samt att klargöra deras omfattning och karaktär inom den norra delen av fastigheten Eskilshem 4:8. Som framgår av rapporten har förundersökningens syften uppfyllts.

Enligt RAÅ:s vägledning bör en rapport innehålla utvärdering av undersökningsplanens fyndstrategi, -insamling, -hantering och -selektion. Enligt undersökningsplanen skulle fynd insamlas från lager och anläggningar. Fynden skulle hanteras enligt Riksantikvarieämbetets rekommendationer för fyndhantering i fält. Det förväntades framkomma yngre rödgods och eventuellt också andra keramiktyper såsom t.ex. äldre svartgods och stengods. Om det framkom stora volymer yngre rödgods från 1600-tal och senare så skulle ett representativt urval tillvaratas. Det förväntades framkomma fajans och porslin och om det framkom stora volymer så skulle ett representativt urval tillvaratas. Förekomst av buteljglas och fönsterglas skulle noteras i lager från 1600-tal och senare, men fynden skulle inte tas tillvara. Det förväntades framkomma vardagsföremål såsom vävtyngder, slagg och kammar mm. Spikar och nitar skulle inte tas tillvara. Om det påträffades föremål i ädelmetall och mynt så skulle de tas tillvara.

Fynden insamlades från lager och anläggningar. Det framkom inga fynd som behövde hanteras enligt Riksantikvarieämbetets rekommendationer. Det framkom rödgods och stengods som tillvaratogs. Något svartgods framkom inte, men det påträffades keramik av järnålderstyp. Fynd som var lösfynd gallrades. Vidare gallrades fynd från 1800-talets andra hälft och senare eftersom objekt från den tiden inte är fornlämningar. Det påträffades några bitar slagg och glas som tillvaratogs. Föremål av järn, såsom spikar, gallrades. Inga kammar, ädelmetaller eller mynt påträffades.

Som redovisats i föregående kapitel har verksamheten som bedrivits inom undersökningsområdet indelats i fyra olika huvudfaser. Huvudfas I var äldst och var Johanniterklostrets tid. Huvudfas II var slottets tid. Under huvudfas III fortsatte man att bedriva humleodling i området.

I undersökningsplanen hade Stiftelsen Kulturmiljövård presenterat förslag på vilken typ av lämningar som kunde finnas bevarade och följande frågor ställdes:

- *Finns det spår av äldre tomtreglerad stadsbebyggelse t.ex. i undersökningsområdets västra del?*

I undersökningsområdets norra del framkom det bebyggelselämningar som dateras till medeltiden. Det var omfattande störningar i området och bebyggelselämningarna var fragmentariskt bevarade. Det var inte möjligt att avgöra vad bebyggelsen utgjorde delar av, troligtvis har den tillhört klostret,

men det är en teori. Det var svårt att avgöra om de bebyggelselämningar som framkom var tomtindelade. Ingen tomtindelad bebyggelse framkom i undersökningsområdets västra del.

- *Finns det i de äldsta, understa lagren, lämningar av bebyggelse från folkvandringstid, vendeltid, vikingatid och/ eller medeltid?*
I områdets nordvästra del framkom lämningar som uppfattades ha förhistorisk karaktär. Det var bl.a. gropar och stolphål. ¹⁴C-analys från en anläggning gav datering till 1185–1260, d.v.s. till Johanniterklostrets tid. Det är sannolikt att även de andra anläggningarna intill är från den tiden, d.v.s. tidig medeltid.
- *Vi vet inte vilken utbredning Tuna kyrkas kyrkogård hade. Finns det gravar, t.ex. i undersökningsområdets östra del?*
Det framkom inga gravar inom undersökningsområdet.
- *Finns det murar eller konstruktioner som har tillhört klostret eller slottet?*
Det framkom inga murar som har tillhört klostret eller slottet. Det framkom en stenlagd stig, diken och troligtvis har där även funnits en kålgård från medeltiden och som var samtida med klostret och som sannolikt har tillhört det. En aktivitetsyta, huslämningar och en stenlagd yta som var samtida med klostret och som kan ha tillhört det undersöktes. Delar av en humlegård som var samtida med slottet undersöktes. Vidare framkom en stenlagd yta som bedöms vara en väg som troligtvis var samtida med slottet.
- *Det kan vara så att tjocka massor har påförts för att skapa en jämn markyta t.ex. då slottet byggdes. Finns det terrasserings som är samtida med slottet eller från Johanniterklostrets tid?*
Det framkom tjocka massor som påförts under 1800–1900-tal då det fanns bebyggelse i området. Två terrasser påträffades vilka utgjorde plana ytor med lägre liggande ytor nedanför. Den södra terrassen har en orientering som sammanfaller med slottets orientering och överensstämmer med en avgränsning av humlegården. Det är argument för att terrassen var i funktion under slottets tid, men den kan ha anlagts redan under klostrets tid.
- *Finns det spår av att man vid uppförandet av slottet planerade markytan och schaktade av området?*
Det är svårt att avgöra om området har planerats. Det framkom inga säkra spår av markplanering. Terrasserna var plana ytor med lägre liggande ytor nedanför, nivåskillnaderna kan representera markplaneringar från klostrets eller slottets tid.
- *Finns det bebyggelse från 1600-tal och senare inom undersökningsområdet?*
Inga spår av bebyggelse från 1600-talet framkom. Däremot uppfördes det bebyggelse inom undersökningsområdet under slutet av 1800-talet.

Referenser

Muntlig uppgift

Muntlig uppgift byggnadsantikvarierna Helén Sjökvist och Tobias Mårud vid Stiftelsen Kulturmiljövård, den 4 och 15 juli 2015.

Otryckta källor och internet

Eskilstuna kommun, se: <http://eskilstuna.se/>

Lantau, J. & Ottoson, Y. 2013. *Svenskodlad humle och dess kemiska & sensoriska egenskaper vid ölbyggning*. Examensarbete, Sektionen för lärande och miljö Mat- och måltidskunskap. Högskolan Kristianstad, se: http://www.livsmedelsakademin.se/sites/default/files/attached-files/ladda_ner_examensarbete.pdf

Persson, K. & Ströbeck, K. 2013. *Humleodling i skånska socknar mellan 1658 och 1758 – En studie av geometriska avmätningar*. Examensarbete, Landskapsvetenskap. Högskolan Kristianstad, se: <http://hkr.diva-portal.org/smash/get/diva2:704731/FULLTEXT01.pdf>

Vaara, R. 2009. Slottet som försvann. ABM Eskilstuna. Eskilstuna kommun, se: <http://www.eskilstuna.se/sv/Uppleva-och-gora/Eskilskallan---lokalhistorisktkallmaterial-2/Historiskt-material/Historiska-artiklar/Arkitektur/Slottet-som-forsvann/> Läst 2014-12-09

Vidner, C. 2014. Gammal bosättning och slottsväg under parkering i Eskilstuna. *Sveriges radio P4 Sörmland*. Sändes 2014-09-18.

Tryckta källor

Andersson, A- L. 2014. Slottets humlegård såt till att Gustav Vasas soldater fick sitt öl. *Eskilstuna-Kuriren*. 17 september 2014.

Andersson, H. 1990. *Sjuttiosex medeltidsstäder – aspekter på stadsarkeologi och medeltid urbaniseringsprocess i Sverige och Finland*. RAÄ SHM. Rapport Medeltidsstaden 73. Stockholm.

Attwater, D. 1975. *A dictionary of Saints*. Harmondsworth.

Berónius Jörpeland, L. 2010. *Medeltida landsbebyggelse i Stockholms län*. UV Mitt Rapport 2010:8. Stockholm.

Carlsson, M. 2010. *Klostergatan – Boplatslämningar från yngre järnålder och delar av Eskilstuna slott. Eskilstuna socken och kommun, RAÄ 554:1, (stadslager) Södermanland*. Rapporter från Arkeologikonsult 2011:2445.

Collinj, I. 1929. Ett nekroilogium från Johanniterklostret i Eskilstuna. *Nordisk tidskrift för bok och biblioteksväsen*. XVI. Stockholm.

- Elwendahl, M. 1999. *Från skärva till käril. Ett bidrag till vardagslivets historia i Uppsala*. Lund.
- Friberg, G. & Sundnér, B. 1996. *Natursten i byggnader. Sten i tiden: från 1000-talet till 1940*. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum. Stockholm.
- Granhall, I. 1981. Humle. *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, band 7, sp 49–52.
- Granlund, J. 1981. Øl, Sverige. *Kulturbistoriskt lexikon för nordisk medeltid*, band 20, sp. 694-696.
- Gustavsson, E. 2002. *The absence of pottery at Skramle – a peripheral question? Skramle – the true story of a deserted medieval farmstead*. Lund studies in medieval archaeology 27. Red. S. Andersson & E. Svensson. Lund.
- Hansson, M. 2000. *Jarlens residens. Gammal och ny arkeologi i Hultaby borg*. Lund.
- Hjelmqvist, H. 1981. Have, Sverige: trädgård. *Kulturbistoriskt lexikon för Nordisk medeltid*, band 6 1981, sp 264-267.
- Järpe, A. 1982. *Eskilstuna och Torshälla*. RAÄ SHM. Rapport Medeltidsstaden 16. Stockholm.
- Karlsson Strese, E.-M. 2008. Humlegårdar på kartor, växter i naturen. *1600-talets jordbrukslandskap: en introduktion till de äldre geometriska kartorna*. Red. M. Höglund. Stockholm: Riksarkivet, s. 46–52.
- Lagerqvist, L. O. 1985. Dryck. *Medeltidens ABC*. Stockholm, s. 94–95.
- Lindqvist, S. 1915. Den helige Eskils biskopsdöme. Några arkeologiska vittnesbörd om den kristna kyrkans första organisation inom mellersta Sverige. *Antikvarisk tidskrift för Sverige. Del 22*. Stockholm.
- Lorin, O. 2014. *Rekarnebygden i backspegel*. Eskilstuna, eget förlag.
- Neill, T. och Lundberg, S. 1994. Förnyad diskussion om Eskilstunakistorna. *Fornvännen* 89. Stockholm.
- Nilsson, P. 2010 *Bortom åker och äng. Förekomst och betydelse av kvarnar, fiske, humle- och fruktodlingar enligt de äldre geometriska kartorna (ca 1630–1650)*. Uppsala.
- Persson, B. 1999. *Bebyggelselämningar i kvarteret Forsen. Södermanland, Eskilstuna, kvarteret Forsen 8, RAÄ 556*. RAÄ. UV-Mitt, Rapport 1989:112. Stockholm.
- Petterson, B. 2004. Medeltid och nyare tid. S. 55–76. *Vetenskapligt program, Södermanlands län. Sörmlands museum. Arkeologiska meddelanden* 2004:02.
- Redelius, G. 1992. Några Gotländska kyrkoportaler. *Från romantik till nygotik*. Red M. Ullén. Stockholm, s. 75–84.
- Ros, J. 2010. *Medeltida masugn, hyttbacke och bebyggelselämningar vid Härad. Väg 68, delen Norberg - Avesta. Förundersökningar. Fornlämning Norberg 42: 1, 495 och 494. Gäsjö 6:1. Norbergs socken. Västmanland. Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen. Rapport 2010:18*. Västerås.

Ros, J. 2014. *Härads hytta. Masugn, hyttbacke samt bus från medeltid och efterreformatorisk tid. Arkeologiska särskilda undersökningar. Norberg 42:1 och 499. Gäsjö 6:1, Norbergs socken, Norbergs kommun Västmanlands län. Stiftelsen Kulturmiljövård. Rapport 2012:61.*

Schmidt Wikborg, E. 2006. *Från gård och grund uppå Sommaränge Skog. Medeltida bebyggelse lämningar i Viksta socken, Uppland. Rapport del 2 för undersökningar vid Sommaränge skog, RAÄ 211, Viksta sn, Uppland. De historiska lämningarna. SAU skrifter 15. Uppsala.*

Sundnér B. Thagaard, P. 1993. *Natursten i byggnader: Teknik & historia. Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museum. Stockholm.*

Sundqvist, N. 1953. *Klostren i Södermanland. Sörmländska kyrkor, band 9. Red. I. Schnell. Södermanlands hembygdsförbund. Nyköping.*

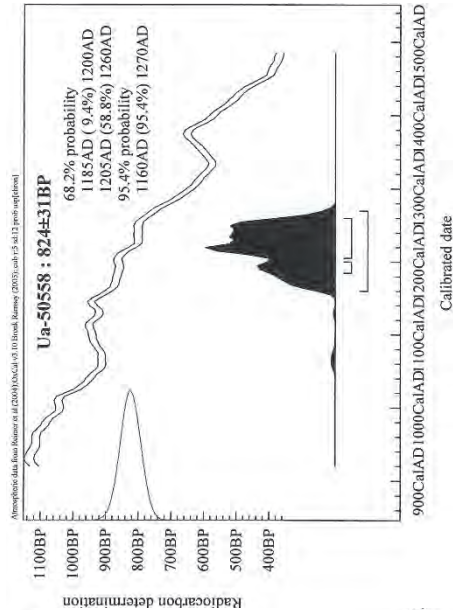
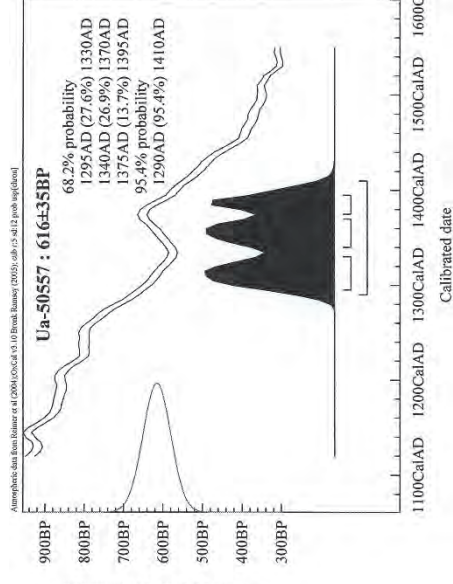
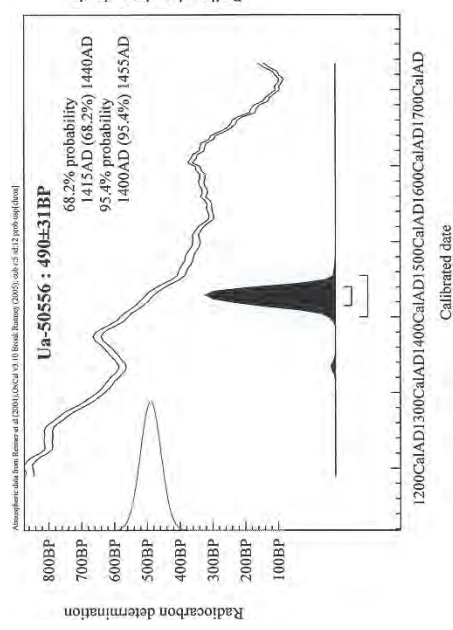
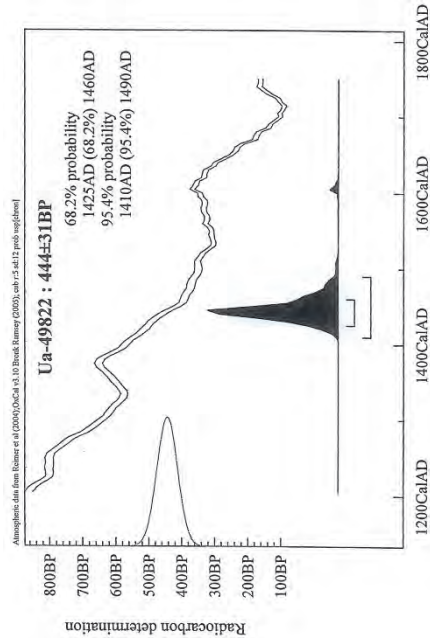
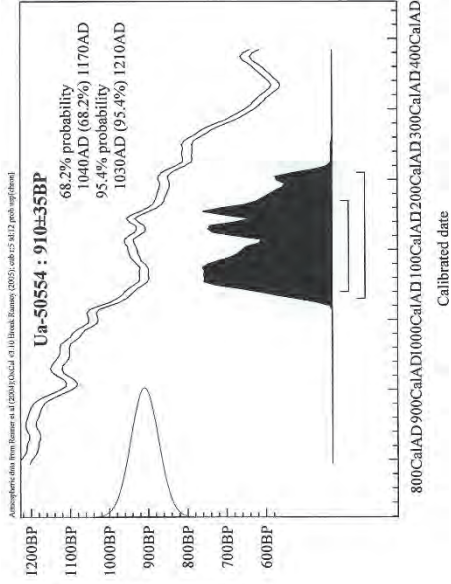
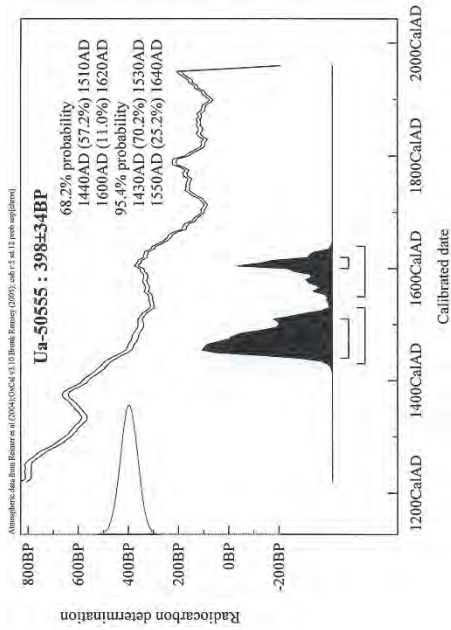
Zachrisson, S. 1963. *Från vendeltid till Vasatid. Redogörelse för de byggnadsarkeologiska undersökningarna av Eskilstuna kloster och slott 1961–62. Eskilstuna stads museers årsbok 1963. Eskilstuna.*

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM 14033, Eskilshem Eskilstuna och KM 14104, Eskilshem Eskilstuna komp FU
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2060-2014, 2014-06-16, tilläggsbeslut 2014-09-16
<i>Undersökningsperiod:</i>	2014-27-08–2014-24-09
<i>Exploateringsyta:</i>	Ca 3 200 m ²
<i>Personal:</i>	Jonas Ros, Alexander Duncan, Mats Nelson och Ingela Harryson
<i>Belägenhet:</i>	Eskilshem 4:7 och 4:8, Eskilstuna församling, Eskilstuna kommun, Södermanlands län, Södermanland
<i>Ekonomisk karta:</i>	65F 8i SO
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 TM
<i>Koordinater:</i>	X6582392, Y 586580
<i>Höjdsystem:</i>	RH 2000
<i>Inmättningsmetod:</i>	Totalstation
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Intrasisprojekt, 2 st sektionsritningar i A3 format och en sektionsritning i A4-format samt digitalfotografier förvaras hos ATA
<i>Fynd:</i>	Fynden F1–73 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning

BILAGOR

Bilaga 1. ¹⁴C-analyser

17 november 2014

**Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2014:69
Hans Linderson****DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV EN HUMMLESTÖR PÅ
HUMLEGÅRDENS SOM TILLHÖRDE ESKILSTUNA SLOTT****Uppdragsgivare:** Stiftelsen Kulturmiljövård, att Jonas Ros, Stora gatan 41, 72212 Västerås
Märk fakturan: Eskilshem, Eskilstuna FU, KM 14033**Område:** Eskilstuna kommun **Prov nr:** 72617 **Antal sågprov:** 1**Dendrokronologiskt objekt:** Arkeologisk utgrävning I Eskilstunaområdet Södermanlands län.**Resultat:**

CATRAS Dendro nr:	Prov Nr : /hus	Träd slag	Antal år; uppmät ta radier	Splint (Sp) Bark (B) Vank. (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalv- året)	Trädets egenålder ±15 år
72617	2st1288	Tall	53;2	Sp 27*, ej W	1744	1747-1777	80

*Splintstatistik: 45 ± 15 **Kommentarer:**

Stolpen är avverkad någon gång under åren **1747-1777**. Mest sannolikt första halvan av denna period.

Proveniensen bedöms vara **Sörmland**. Bäst korreleras stopen dendrokronologiskt med Brunsta gård (hus 2) nordväst om Nyköping vars virke bedöms vara hämtat från centrala Sörmland.

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare, Lunds Universitet

Beskrivning av tabellen ovan

”Dendroidentitetsnummer”, är en unik identitet för varje prov hanterade på laboratoriet.

”Antal år”, årsringar som är analyserade i vissa fall har det inte varit möjligt att mäta årsringsbredden, då har årsringarna räknats, vilket har markerats med ”+n”.

I samma kolumn förekommer någon gång noteringen ”ew” eller ”lw” dessa termer härrör från engelskans early wood (vårved) och late wood (sommarved) och beskriver graden av den yngsta/sista årsringens utveckling. Dessa noteringar indikerar att virket är avverkat på sommaren.

”splint, vankant, bark” indikerar hur många årsringar som saknas i provet. Förutsatt att provet går att datera och man har vankant eller bark i provet så får man en årsexakt datering (extrema undantag finns). ”nära vankant” uppges när det finns indikationer om detta, till exempel i fältanteckningar eller om en sågskiva följer en naturlig kurvatur i rundvirket. Om vankant (den rundade avslutningen av virket där barken har försvunnit) saknas och splinten syns kan man beräkna fällningsåret med hjälp av splintstatistiken för olika trädslag och förhållanden. Vanligtvis används 17 ± 7 år på ek och en mer varierad bild på tall med en maximal variation på ± 20 år. Saknas splinten (”ej sp”) anges en så kallad ”efterdatering” (*terminus post quem*). Virket får då en äldsta möjliga datering. Teoretiskt kan virket vara hur ungt som helst, men mer troligt handlar det om upptill några tiotal år senare avverkning än angivna efterdatering. Detta diskuteras vanligtvis i rapporten.

”Datering av yttersta årsring i provet”, är alltid årsexakt vid en datering. Om provet inte kan korsdateras med en daterad dendrokronologisk serie anges ”ej datering”. Detta uppträder oftast vid ett litet årsringsantal (unga/snabbvuxna/kraftigt nedbrutna träd), udda trädslag (i Sverige är ek och tall bäst), för få prover från den undersökta konstruktionen, störd tillväxt etc.

”Beräknat fällningsår” här görs en beräkning utifrån dateringen av den yttersta årsringen i provet och hur många årsringar som beräknas saknas i provet. Felmarginalen som anges täcker mer än 95 procent av proverna. Finns barken eller vankanten kvar på provet ges dateringen påföljande vinterhalvår om inga andra noteringar har gjorts. Vinterhalvåret avser trädets viloperiod så att ingen årsringsbildning sker i stamvirket, viloperioden påbörjas normalt i augusti och pågår till maj söder om Norrlandsgränsen (ungefär Dalälven). Stamvirkets viloperiod blir succesivt längre mot fjällens trädgräns. I kolumnen längst till höger har trädets bedömda egenålder noterats.

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare

Lunds Universitet

Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, Sölvegatan 12, 223 62 Lund

E-post: Hans.Linderson@geol.lu.se

Tel: 046-2227891

Bilaga 3

Makroskopisk analys av jordprover från Eskilshem, Eskilstuna

Teknisk rapport

Jens Heimdahl, SHMM, 2015-05-11

Bakgrund och syfte

Under den arekologiska förundersökningen av Eskilshem, Eskilstuna, insamlades fem jordprover för makroskopisk analys. Fyra av proverna är tagna på den södra ytan i området som bl.a. nyttjats som humlegård på 1600-talet, och i ett dike på denna yta som föregått humlegården. Ytterligare ett prov är taget i en grop som tolkats som en kokgrop från järnåldern. Frågeställningarna kring de fyra proverna från den södra ytan kretsar kring odlingslämningarna här. Är det möjligt att det makroskopiska innehållet kan avslöja något om hur odlingsjorden hanterats och vad som odlats där? Kan provet från kokgropen bekräfta/dementera huruvida det rör sig om en kokgrop. Proverna inkom i slutet av april och har analyserats i början av maj.

Metod

Provtagningen genomfördes av arkeologerna under utgrävningen. Provvolymen låg på ca 2,5 liter. Inkomna till laboratoriet preparerades proverna genom floterings och våtsiktning (minsta maskstorlek 0,25mm) enligt metod beskriven av Wasylkova (1986). Identifieringen av materialet skedde under ett stereomikroskop med 7-100 gångers förstoring. I samband med bestämningarna utnyttjades litteratur (främst Jacomet 1987 och Cappers m. fl. 2009) samt referenssamlingar av recenta fröer. Den makroskopiska analysen har främst behandlat växtmakrofossil (som inte är ved eller träkol), men även puppor, fekaler, smältor, slagg, ben mm har eftersökts. I det följande anges alla typer av fröer, frukter, delfrukter, acener etc. som "fröer" eller "frukter".

De provtagna lagren är begränsade från senare markhorisonter i stratigrafien, dels genom tydliga kontakter med överliggande lager vilket visar att den postdepositionella bioturbationen från yngre lager varit begränsad efter horisontens begravnade. Dock finns i samtliga prover gott om rottrådar som visserligen kan representera floramiljöer i äldre tid, men som likväl kan vara av yngre datum. De makroskopiska resterna i lämningarna, utom PM 2874 – kokgropen, uppvisar dock en sådan sammansättning och bevarandegrad att de i sin helhet kan betraktas som liggande *in situ* sedan lagrets tillkomst och eventuell omlagring av material har främst skett *innan* depositionstillfället.

Källvärdet på material från odlingsjordar kräver en särskild kommentar. En kontinuerligt brukad odlingsjord utgörs av en markhorisont som regelbundet omrörs genom grävning eller plöjning, samt regelbundet tillförs och uppblandas med nytt material som gödsel och jordförbättring. Syftet med omrörningen är att syresätta markhorisonten för att öka den biologiska aktiviteten, och därmed nedbrytandet av organiskt material och frigörandet av näringsämnen. En brukad odlingsjord är alltså en miljö i vilket ömtåligt organiskt material snabbt bryts ner, och mer motståndskraftigt material (t.ex. vissa fröer) med kan anrikas, men så småningom också bryts ner. Detta innebär att odlingsjordar med fortsatt odling, eller fortsatt biologisk aktivitet, generellt sett är dåliga miljöer för studier av forntida odling. Istället tenderar det organiska innehållet att spegla de senaste decenniernas vegetation och fröbank. De forntida odlingsspåren kan finnas kvar i motståndskraftigt material (som förkolnat material eller ben) men utan datering är detta omöjligt att skilja från modernare material. Om en odlingsjord begravs, t.ex. under fyllnadsmassor (som i detta fall), kan dock den biologiska aktiviteten avsevärt minska, i synnerhet om jorden samtidigt är vattenmättad. Detta kan leda till att odlingsjorden bevaras med det innehåll den hade när den begravnades, vilket, om det skett någorlunda när inpå

odlingens avslutande, alltså speglar den avslutande, eller sista, odlingsfasen. Mer motståndskraftigt material (förkolnat material, ben och vissa fröer) kan vara tillsatta i äldre odlingsfaser, men detta är generellt sett svårbedömt. Däremot speglar många kulturväxter med stor säkerhet den sista odlingsfasen, eftersom många kulturväxtfröer är ömtåliga och känsliga för nedbrytning.

Jordprovernas innehåll

I bifogade tabell har materialet som inte är fröer/frukter kvantifierats enligt en grov relativ skala om 1-3 punkter, där 1 punkt innebär förekomst av enstaka (ca 1-5) fragment i hela provet. 2 punkter innebär att materialet är vanligt – att det i stort sett hittas i alla genomletningar av de subsamlingar som görs. 3 punkter innebär att materialet är så vanligt att de kan sägas vara ett av de dominerande materialen i provet och man hittar det var man än tittar. Siffrorna för makrofossil anger antalet räknade fröer/frukter. Alla makrofossil är bevarade i oförkolnat tillstånd om inte annat anges.

Eskilshem		PM	2053	200147	2232	2874
		SN/SL/L	2029	1633		
		Humlegård		1472	873	2700/ 2872
Kontext		Odlingshorisont	Odlingshorisont			
Volym/l		2,6	2,9	2,7	2,5	2,8
Vedartade växter	Träkol	•••	••	••	•••	•••
	Förkolnat granris			••		
	Träflis	•••	••	•••	•••	•
Örtartade växter	Rottrådar	••	••	••	••	••
Ben	Benfragment (däggdjur/fågel)	•	•		•	
	Fiskfjäll och fiskben	••	••	•	••	
Övrigt	Smidesloppa	•				
	Slagg/smälta	•	•			
	Kalkbruk	••		•	•	
	Tegel	••		•	•	•
Tot ident frukter & fröer		112	1	20	30	0
Förkolnad frukt/frö		lat.				
Äng	Slankstarr-typ	<i>Carex flacca</i> -type		1		
	Klätt	<i>Agrostemma githago</i>		1		
Ogräs	Vicker	<i>Vicia</i> sp.		1		
Odlat	Havre (ospec.)	<i>Avena</i> sp.	4	3	2	
	Obestämt sädeskorn	Cerealiea (indet.)	44	1	5	
	Skalkorn	<i>Hordeum vulgare</i> ssp. <i>vulgare</i>	58		7	4
	Råg	<i>Secale cereale</i>	4		4	
	Ärt	<i>Pisum sativum</i>	1			
	Brödvete	<i>Triticum aestivum</i>	1		1	
Oförkolnad frukt/frö		lat.				
	Bolmört	<i>Hyoscyamus niger</i>			12	
	Tiggarranunkel	<i>Ranunculus sceleratus</i>		4		
	Brännässla	<i>Urtica dioica</i>		1	7	

Diskussion

Provernas innehåll diskuteras här tematiskt uppdelat efter anläggningstyp och förmodad kronologi.

Kokgrop från järnålder (PM 2874)

Innehållet i provet från denna grop är det enda provet som inte innehåller spår av matlagning/köksavfall, vare sig i form av animalier eller i form av vegetabilier. Däremot så innehåller det oförkolnat träflis som i terrestra miljöer mycket sällan bevaras från järnåldern, och fragment av tegel som visar att även yngre material omlagrats i gropen, om denna är från järnåldern.

Makroskopiskt så liknar inte materialet i gropen det man normalt finner i kokgropar. Det är inte alltid man i dessa hittar spår av bränd mat, men det är å andra sidan vanligt att hitta andra typer av material, t.ex. förkolnade rottrådar (från den omgivande värmepåverkade jorden), spår av bränd lera och förkolnade örtfragment (från inpackad mat etc.). Innehållet i kokgropen kan vare sig bekräfta eller dementera funktionen som kokgrop, men det visar att materialet delvis är omlagrat.

Dike som föregår humlegården (PM 2232) – antagligen 1400-tal

I diket, liksom i odlingshorisonten på humlegården, påträffades rikligt med köksavfall i form av fisk- och djurben och förkolnad säd. Det organiska materialet i diket är inte särskilt välbevarat, de kvarvarande oförkolnade växtmakrofossilen utgörs av motståndskraftiga fröer som lätt anrikas vid nedbrytning, i detta fall de näringsälskande ogräsen bolmört och brännässla (bolmört kan även ha odlats som medicinalväxt).

Förekomsten av köksavfallet i diket kan tolkas på olika sätt: Antingen som att diket har legat i anslutning till en köksmiljö, men då inga byggnader verkar ligga direkt i närheten så är det rimligare att dra slutsatsen att köksavfall hanterats i området. En hypotes inför en ev. slutundersökning kan vara att orsaken till detta är att avfallet brukats som gödning i en hushållsnära odling av kålgårdstyp som föregått humleodlingen. Detta skulle i så fall också förklara den stora mängden köksavfall som finns bevarad i humlegårdens odlingshorisont (se nedan).

I materialet finns också fragment av kalkbruk och tegel – spår av rivningsmassor/konstruktionsavfall från byggnation.

Odlingshorisonten i humlegården (tre prover)

Tre prover med förhållandevis likartat innehåll (där dock PM 200147 generellt innehåller lite organiskt material vilket också återspeglas i förekomsten av säd) och stora mängder köksavfall. Att finna köksavfall på detta sätt i gamla odlingsjordar är inte ovanligt, men knappast typiskt för humlegårdar. Eftersom humle är flerårigt så behöver den bara planters en gång och mycket lite bearbetning av jorden sker efter detta i humlegården, varför också inte så stora mängder köksavfall är att förvänta. Det rika innehållet kan tolkas på två sätt: a) en kålgård har föregått humlegården det är framförallt gödningen av den jorden som speglas genom köksavfallet; b) i jorden finns rivningsmassor från ett föregående köksbyggnad på platsen – vilket förklarar det rika innehållet av köksavfall. För att den senare förklaringen skall fungera bör den dock kunna bekräftas arkeologiskt på något sätt, varför denna förklaring är mindre trolig. Dock finns gott om tegel och kalkbruk i jorden vilket bör tas med i beräkningen och gör att denna alternativa tolkning ännu inte helt kan uteslutas.

Störhålet efter humlestören är den enda plats i odlingsjorden där oförkolnade fröer bevarats här. Detta domineras av fuktmarksväxten tiggarranunkel. När denna påträffas i odlingsjordar kan den tafonomiskt förklaras på olika sätt – men vanligast är att den utgjort en del av den dynga som använts som gödning.

Referenser

- Cappers, R. T. T., Neef, R. & Bekker, R- M. 2009: *Digital atlas of economic plants*. Groningen Archaeological Studies vol 9. Groningen
- Jacomet, S., 1987: Prähistorische Getreidefunde. Eine Anleitung zur Bestimmung prähistorischer Gersten – und Weizen Funde. Botanisches Institut der Universität Abteilung Pflanzensystematik und Geobotanik. Basel.
- Wasylikowa, K., 1986: Analysis of fossil fruits and seeds. I Berglund, B. E. (ed.): *Handbook of Holocene Palaeoecology and Palaeohydrology*. John Wiley & Sons Ltd. 571-590

Bilaga 4

Schakttabell	
Schakt	Beskrivning
1	Storlek: 10,0 x 3,1–4,4 m, bredast och djupast i Ö delen. Djup 1–1,4 m. sentida husgrund dominerade V delen medan den Ö till stor del upptogs av en störning.
2	Storlek: 7,2 x 4,6–5,2 m, bredast i Ö. Djup: 0,7 m. Schaktet låg alldeles Ö om husgrund och rasmassor, Ö delen av schaktet upptogs av en störning från 1900-talet. I schaktet framkom en stenlagd gångstig, 3192, löpandes NÖ-SV. Lagren 865, 873 och 1633 fanns representerade i schaktet.
3	Storlek: 5,3 x 3,2 m, löpandes NNV–SSÖ. Djup: 1,8 m. I ytan ett 0,3 m djupt gruslager som lagts för en parkering. Det framkom under detta rester av tre husgrunder från 1900-talet. Raseringsmassor i form av sten, tegel och kalkbruk låg mot husgrunderna. Under detta var det drygt 1 meter påförda massor i form av kalkbruk, sten och tegel. De påförda massorna låg ned till den underliggande sterila lera. Inga arkeologiska objekt framkom.
4	Storlek: 10,0 x 3,5 m, löpandes ÖNÖ–VSV. Djup: 0,2 m. I ytan ett torv- och jordlager under vilket det i S låg syllstenar mycket grunt. Schaktet dominerades i övrigt under ett 0,1 m tjockt tramlager, 1065, av en stenlagd yta, 976 och 1007, som överlagrades/var störd längs med hela södra kanten av en syllstensgrund. Syllstensgrunden bestod av halvmeterstora kantiga block och tillhörde ett hus från sent 1800-tal och framåt. Stenytan delades av ett meterbrett stråk av ca 0,2 m stora stenar som löpte NV–SÖ, en syllstensgrund (992). Stenytan verkade fortsätta norrut in under schaktkanten och den moderna gatan. Den Ö änden av schaktet upptogs av berg i dagen som stenytan gick upp mot. Under den stenlagda ytan fanns ett tramlager 103 som låg ovanpå orangegul naturlig lera.
5	Storlek 16,4 x 2–2,6 m. I schaktet fanns 0,2 m påförda grusmassor från senare tid. Under dessa, längst i S, fanns steril lera. På lera framkom stenar inom en yta. Stenarna var kantiga ca 0,2–0,3 m i diameter. De var lagda i syfte att utgöra hårdgörning eller en terrass. I schaktet framkom även rester av en sentida grund och raseringsmassor i form av tegel, kalk, sten och jord från detta hus. Under detta låg rasmassor från en äldre byggnad. Dessa rasmassor antogs komma från slottet. Troligtvis har dessa massor påförts på denna plats i syfte att höja marknivån i samband med att husen uppfördes på slutet av 1800-talet. I N delen av schaktet påträffades delar av äldre stenlagda ytor, 4004 och syllstensrad 3631 som fortsatte vidare in i schakt 18 i V.
6	Storlek 12,0 x 8,1 m, dock oregelbundet i NV–SÖ riktning. Djup: I Ö delen ca 0,2 m, I N delen grävdes schaktet ned genom undergrunden till ett djup av ca 1,6 m. Ytan utgjordes av grästorv samt ett tunt lager jord (0,1–0,2 m tjockt). Centralt genom schaktet löpte en sentida syllstensrad, fortsättningen av huslängan från 1800–1900-tal som legat längs med Klostergatan och som svängde av mot S utmed Alfeltsgatan. Undergrunden bestod av gulorange och rödaktig varvig lera. Ö om syllstensraden låg en yta med kulturinblandad naturlig silt, 2448, ett tramlager. Ett antal anläggningar påträffades inom denna del av ytan. Anläggningarna utgjordes av gropar samt stolphål. Västra delen av schaktet innehöll stora rasmassor som fortsatte på djupet och inte undersöktes vidare då underliggande yta bedömdes som störd/utschaktad.
7	Storlek 5–12 x 23 m, oregelbundet. Djup: 0,2 m. Ytan utgjordes av grästorv och mylla, därunder framkom rasmassor med mycket tegelkross. Schaktet var en utvidgning av schakt 6 och avgränsades i öster av berg i dagen. Den N schaktdelen fanns en stenlagd yta (2390 och 1007) som låg på ca 0,3 meters djup, troligtvis fortsättningen på stenytan i Ö (976). Stenytan var inte bevarad under den sentida syllstensraden i S. Längst i NV fanns grupperingar av lite större stenar (3024 och 2879, ca 0,2 x 0,2 m) som kan ha utgjort del av syllstensgrund till ett

Schakttabell

Schakt	Beskrivning
	äldre hus. I västra delen påträffades två anläggningar i form av gropar (2700 och 2768). Söder om detta område delades schaktet av en sentida syllstensrad i Ö-V riktning, sydsidan av huslängan längs med Klostergatan. Ytterligare ett par anläggningar påträffades här samt rester en sentida husgrund. Längst i söder framkom berg i dagen.
8	Storlek: 2,4 x 5,0 m., löpandes Ö-V, 1,4 m djupt. Schaktet låg över en del av igenfylld källare från ett sentida hus längs med Alfeltsgatan. Rasningsmassor och mot botten en platsäck och cementfundament. Botten utgjordes av steril lera.
9	Storlek: 5,5 x 14,0 m, riktning N-S. Cirka 0,7 m djupt. Överst i schaktet fanns modern rasering, frekvent med tegel. Därunder grå sand, humöst lager. Under detta fanns ett lager, 1633, tillhörande humlegården här. Lagret var humöst med visst inslag av lera, innehöll tegelkross samt bränt och obränt ben. Ett flertal stenskodda stolphål var nedgrävda genom lagret, dessa tolkades som nedgrävningar för humlestörar. Störarna var i vissa fall bevarade och utgjordes av vertikalt nedställda stolpar, ca 0,12 m i diameter. Under 1633 låg ett äldre lager, 873, samt ett dike (2142/2284). I södra delen av schaktet fanns en brunn, 1259, ca 2,3 meter i diameter och fylld med grå lera. I västra delen av schaktet fanns husgrunder från 1900-talsbebyggelse.
10	Storlek: 12 x 2 m, västra delen 1 m djup, Ö delen ca 1,3 m djup. I V delen, under modern utfyllnad fanns en del av ett humlegårdslager. Lagret var gråbrunt och ca 0,2 m tjockt med inslag av tegelkross, bränt och obränt ben. Längst i V fanns en husgrundsrest från 1800-1900-tal. I Östra delen av schaktet en sentida husgrund.
11	Storlek: 8,3 x 5,8 m. Schaktet var 1,3 m djupt och i N-S riktning Schaktet togs i hörnet av Alfeltsgatan/Kyrkogårdsgatan. Det framkom rester av en husgrund från 1900-talet. I schaktet framkom ett stolphål (1223), sannolikt för en humlestör. I schaktets södra del fanns en annan sentida syllstensrad och störningar med elkabel och rörledning.
12	Storlek 5 x 2 m, som djupast 1,3 m. Överst påförda massor, därunder lera i olika nivåer. N om schaktet sågs delar av en syllstensrad från 1900-talet. I den N schaktväggen framkom några syllstenar från denna sentida syllstensrad. Inga arkeologiska objekt.
13	Storlek 6,2 x 6,0 m, i NÖ-SV riktning. Djup: 0,3-0,4 meter, djupast i sydväst. I ytan gräs och jord, 0,2-0,4 meter tjockt. I östra delen av schaktet fanns en stenlagd terrass, 1163. Stenytan var lagd på undergrunden och fortsatte in i schaktkanten i Ö och NÖ. I terrassen samt ett par meter sydväst om denna fanns fyra stolphål (1178, 1185, 1193 och 1200) med trärester från stolpar i ett par av dem. Botten utgjordes av ljusbeige varvig lera.
14	Storlek: 11 x 1,5-5,5 m, Ö-V riktning. Djup 0,5-0,6 m. I ytan ett 0,3-0,4 m tjockt lager sand som lagts ut i samband med anläggandet av parkeringen. Därunder låg ett ca 0,1-0,2 m tjockt lager med mörkgrå lös silt innehållande krossat tegel. I sydöstra delen framkom berg i dagen i botten medan det i norra delen var rödbrun lera. En husgrund från senare tid framkom i schaktet. Berg i dagen framkom fram längst i väster.
15	Schaktet var 5X 2 m stort och 1,2 m djupt. Överst grus och sand, därunder påförda massor i form av kalk, sten och tegel. Massorna hade en tjocklek av 0,80 m och bedömdes ha påförts under senare tid, sannolikt under 1800-talet då det uppfördes bebyggelse i området. I schaktets botten fanns det ett kulturlager, gråbrun kulturjord med inslag av tegelflisor. Lagret var 0,05-0,15 m tjockt. Delar av lagret handgrävdes och andra delar undersöktes genom varsam schaktning. Inga daterande fynd påträffades. I schaktets nordvästra del framkom det en mindre stenlagd yta, 1460, med upp till två lager stenar. Inga fynd påträffades bland stenarna. Steril lera fanns i botten av schaktet.
16	Storlek: 7 x 3-7 m. Djup: 1,7 m i söder, 1,6 m i norr. Västra delen av schaktet dominerades av en sentida husgrund från början av 1900-talet. Nordöstra hörnet av husgrunden var

Schakttabell

Schakt	Beskrivning
	<p>exponerad inom schaktet på 0,4–0,5 meters djup och den bestod av kantiga sprängstensblock och stenar, 0,2 x 0,2–1,0 x 0,5 m stora. I ytan ett 0,3–0,4 m tjockt lager sand som påförts i samband med anläggandet av parkeringen. Därunder rasmassor bestående av mörkgrå lös silt innehållande mycket tegel och med varierande tjocklek, generellt ca 1 m. Ett vattenrör löpandes nordväst-sydöst påträffades i västra delen av schaktet på ca 0,8 meters djup. Rasmassorna i södra och sydvästra delen av schaktet var yngst och sträckte sig ned till botten av schaktet. En ca 2 m bred och 0,2 m hög stenlagd terrass (1513) låg centralt i schaktet på en naturlig sluttning mot nordväst. Terrassen bestod i ytan av ett 0,1 m tjockt lager kalkbruk innehållande tegelkross. Under kalkbruket låg ett lager med 0,1 x 0,1–0,4 x 0,4 m stora och ofta kantiga naturstenar. Under terrass-stenarna var ett lager grå lera innehållande lite tegelkross och kolfnyk (1524). Terrassen sträckte sig i öst-västlig riktning och upp mot den sentida husgrunden och föreföll fortsätta i väster in i schaktkanten. Botten av schaktet bestod av naturlig ljusbrunröd lera, i sydvästra hörnet där schaktet var som djupast framkom under leran berg i dagen.</p>
17	<p>Storlek: 5 x 1–3,5 m, löpandes N-S. Oregelbunden form. Djup: 1,6 meter. I ytan ett ca 0,2 meter tjockt lager sand från anläggandet av parkeringen. Därunder rasmassor innehållande en hel del tegel och moderna inslag som porslin och järnskrot. Rasmassorna sträckte sig bitvis ned till botten av schaktet. Västra delen av schaktet dominerades av en 0,8 m bred och 0,8 m hög sentida syllstensgrund på ca 0,4 meters djup, löpandes nord-syd. Syllstensgrunden bestod av upp till 0,6 x 0,6 m stora något kantiga naturstenar. I östra delen av schaktet syntes på ca 1 m djup ett småstenslager (1569) som härrörde från en stenlagd yta. Ytan bestod av ett ca 0,1 m tjockt lager av 0,05–0,10 m stora runda naturstenar som låg på ett 0,1 m tjockt lager grå silt. Ytan överlagrades av kalk och tegelkross samt ovan nämnda rasmassor.</p>
18	<p>Storlek: 8,3 x 7,6 meter, NÖ-SV riktning. Djup: 0,2–0,3 m, djupast i söder. Ytan utgjordes av en 0,2 m tjock grusbeläggning för infart till parkeringsplatsen. Västra sidan upptogs av berg i dagen. I mitten delades schaktet av en husgrund från 1800–1900-talet. I östra delen fanns stenlagda ytor, 3331, 3591, 3989, 4004, 4044 och syllstensrader från en äldre byggnad, 3631 och störda av senare tiders bebyggelse.</p>

Anläggningstabell Nedgrävningar

Bilaga 5

Anl nr	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Anl typ	Beskrivning/Tolkning
1178	0,57	0,39	0,15	Stolphål	Oval nedgrävning i undergrunden med branta sidor och plan botten. Fyllning bestod av mörkgråbrun lera. Trärester från en stolpe med en diameter av 0,12 m fanns i S delen.
1185	0,53	0,39	0,14	Stolphål	Oval nedgrävning med branta kanter och plan botten. Mörkgrå siltig fyllning med bevarad trästolpe i Ö kanten, 0,13 m i diameter. Grävd genom terrassen 1163.
1193	0,45	0,37	0,15	Stolphål	Rund U-formad nedgrävning i terrassen 1163. Fyllning bestod av mörkgråbrun lera.
1200	0,37	0,32	0,15	Stolphål	Rund U-formad nedgrävning i terrassen 1163. Fyllning bestod av mörkgråbrun lera.
1223	0,47	0,43	0,3	Stolphål	Rund nedgrävning genom lager 873 med branta sidor och plan botten. Fyllning bestående av mörkgrå siltig lera med mycket småsten, ca 0,05-0,1 m stora. Det var minst 10 stenar i stolphålet och en av stenarna var av huggen kalksten. Stolpen kan, att döma av stenarna, ha haft en diameter av 0,15 m. I stolphålet fanns en sten, 0,17 x 0,32 m, med kalkbruksrester. Sannolikt stolphål för en humlestör.
1259	2,42	2,24	1,28	Brunnsgrop	Relativt rund nedgrävning genom lager 865, med branta sidor och plan botten. Den norra kanten hade en liten avsats nära botten. Fyllningen bestod i ytan av ljusbrungrå melerad lera med en del mindre roströda fläckar. Två trästörar, med en diameter på 0,09 respektive 0,12 m, hade stuckits ned vertikalt ca 0,2 m i lerlagret. I nedre delen av gropen fanns mörkgrå silt med lite tegelfnyk och småstenar (0,05-0,1 m stora) samt djurben. Brunnsgröp som tillkommit efter anläggandet av humlegården, gropen skar en humlestolpe, 1274.
1274	0,45	0,4	0,36	Stolphål	Rund nedgrävning genom lager 1633, med branta sidor och oregelbunden botten. I ytan låg kantiga stenar, 0,1-0,15 m stora, en del ställda på högkant. Centralt var fyllningen lös och mörk. I botten av stolphålet stack en 0,3 x 0,3 m stor och kantig sten upp från ett äldre lager. Fyllningen verkade bestå av lager A865, som kan ha fyllt upp gropen samtidigt som anläggandet och isättandet av en humlestör. Inget trä hittades dock i gropen. Skars av brunnen 1259 i Ö. Tolkades som stolphål för humlestör.
1288	0,8	0,8	0,4	Stolphål	Rund nedgrävning med branta sidor och plan botten. Stenskott med kantiga stenar. En välbevarad stolpe 0,58 m lång och 0,13 m bred som dendrodaterats.
1405	2,8	1,1	0,6	Dike	Linjärt dike löpandes NÖ-SV med branta sidor, V-formad botten och med en fyllning av mörkgrå-brun siltig lera. Grävd genom lager 873. Funktionen var oklar, antagligen dräneringsdike, riktningen av diket var ungefär samma som riktningen för diket 2142. Det är möjligt att de båda dikena hörde till samma aktivitetsfas i området.

Anläggningstabell Nedgrävningar

Bilaga 5

Anl nr	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Anl typ	Beskrivning/Tolkning
1484	0,7	0,48	0,15	Stolphål	Diffus oval nedgrävning genom lager 1633, oklar gräns mot lagret. Fyllningen bestod av mörkgrå kolbemängd silt. Bevarat trä från en stolpe, ca 0,1 m i diameter, centralt i anläggningen. Överlagrades av en större sten, 0,4 x 0,3 m stor. Flera stenar med en storlek av 0,1-0,3 m låg i och intill stolphålet, även lite tegel. Tolkades som stolphål för humlestör.
1591	0,6	0,55	0,2	Stolphål	Rund nedgrävning med branta sidor och oregelbunden botten genom lager 1633. Fyllning bestod av mellangrå kompakt lera innehållande krossat tegel, kolfnyk samt ett obränt ben. Stenskoning bestod av 0,15-0,25 m stora stenar och rester av trästolpe, ca 0,05 m i diameter, centralt som gick ned ca 0,03 m i fyllningen. Tolkats som stolphål för humlestör.
1612	4,2	2	0,3	Utgår	Diffus mörkfärgning med mörkgrå siltig lera, samma som lager 1633. Utgår.
1646	0,52	0,43	0,2	Stolphål	Oval nedgrävning genom lager 1633, branta kanter och oregelbunden botten. Fyllningen bestod av mörkgrå silt. Stenskott med ca 0,1 m stora stenar och tegelbitar.
2007	0,4	0,4	0,15	Stolphål	Rund U-formad nedgrävning i översta fyllningen av diket 2142, som således hade slutat att användas när stolphålet grävdes. Fyllning bestod av lager 1633. En grupp med stenar i Ö kanten med en storlek av 0,15–0,4 m. Troligen ett stolphål där stenarna fungerat som skoning. Stolpen i hålet bedöms ha varit ca 0,14 m i diameter och har troligtvis varit en humlestör eller en stängselstolpe.
2019	0,16	0,12	0,05	Stolphål	Diffus oval nedgrävning med oklara kanter och botten som omgavs av 0,1-0,25 m stora stenar. Fyllning bestående av mörkgrå-brun siltig lera. Nedgrävd i översta fyllningen av diket 2142, som således hade slutat att användas när stolphålet grävdes. Troligtvis ett stolphål. Nedgrävningen kan ha varit ett grunt hål som rymt en stör, där omgivande ytliga stenar har fungerat som stöd. Har troligtvis varit en humlestör eller en stängselstolpe.
2142	6,5	1,8	0,65	Dike	Ett linjärt dike som troligen genomgrävt lager 873 (se 2284), orienterat NÖ-SV. Sluttade svagt ned mot SV och verkar vara en omgrävning av diket 2284. Diket hade svagt sluttande konvexa sidor och ganska flat men oregelbunden botten. I översta delen av diket fanns ett utjämningslager, 0,3 m tjockt. Detta bestod av mellangrå-brun siltig lera med stort inslag av krossat tegel. Fyllningen innehöll en lins med rörben, främst framben från får och svin. Tre stolphål var nedgrävda i lagret. Lagret var ett odlingslager och hade samma karaktär som 1633. Diket kan vid utfyllningstillfället inte ha varit särskilt djupt om ens synligt. Under det ytliga

Anläggningstabell Nedgrävningar

Bilaga 5

Anl nr	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Anl typ	Beskrivning/Tolkning
					lagret fanns ett 0,16 m tjockt ackumulerat lager i bestående av mellangrå kompakt siltig lera med inslag av krossat tegel och något ben. Detta härrörde troligtvis från eroderade massor av omgivande lager som spolats ned i diket. Lagret kan även innehållit växtmaterial. I botten av diket fanns ett mörkgrått lager siltig lera som påminde mycket om lager 873, nedgrävningskant mot detta lager var oklar liksom stratigrafin. Diket fortsatte vidare i schaktkanten mot NÖ, i SV hade diket skurits av brunnen 1259. Diket kan ha varit ett dräneringsdike, det verkar ha varit sammanbundet med gropen 2199 i SV, men förhållandet var oklar på grund av brunnen 1259. Diket verkar härröra från en tidig aktivitetsfas i området och ha koppling till den i SÖ intilliggande stenlagda gången 3192 som löper parallellt. Diket kan ha fungerat som dränering för gången men kan även ha varit en tomtgräns. Diket löper även i samma riktning som diket 1405 i SÖ delen av undersökningsområdet och kan höra till samma fas av markanvändning.
2199	0,9	0,9	0,5	Grop	Fyrkantig nedgrävning som var fylld med mellanstora stenar, ca 0,1-0,2 m stora, och brun lera. Kan vara en sump för diket 2142. Tolkningen baserar sig på att gropen låg lägre än diket, i diket nedre ände, och att den var delvis fylld med kantig sten för att undvika igenrasning.
2214	3,2	1,6	0,7	Grop	Stor grop med branta sidor som var skuren av husgrund i V. Fyllning bestående av gråbrun lera med rikligt inslag av tegel och stenar, ca 0,1-0,4 m stora. Fyllningen förefaller ha dumpats vid ett tillfälle. Gropen var grävd genom lager 865 så den var troligtvis från 1800-tal.
2284	6,5	1,8	0,6	Dike	Linjärt dike med något konkav botten som var nedgrävd i undergrunden och löpte NÖ-SV med en svag lutning ned mot SV. I botten på diket fanns ljusgrå kompakt lera som såg naturlig ut men med inslag av små tegelbitar, fyllningen härrörde från lera som eroderat från sidorna av diket. Diket har grävts om i form av 2142, som stört den NV kanten av 2284. Troligtvis ett dräneringsdike som låg i ett öppet odlingsområde (se 2142).
2369	2,1	0,37	0,07	Plogfåra	Linjär och oregelbunden nedgrävning som var fylld med lager 873. Tolkat som en plogfåra, den bredare delen av anläggningen kan ha varit spår av rotpåverkan. Fåran låg vinkelrätt mot diket 2142 och den stenlagda gången 3192 åt SÖ.
2488	1	0,73	0,16	Grop	Oval grop med konkava sidor, fyllning bestående av mörkt gråbrun siltig lera, någon mindre sten, ca 0,05 m stor. Grävd genom aktivitetslagret 2448.
2517	0,2	0,18	0,01	Utgår	Mörkfärgning i ytan. Utgår.

Anläggningstabell Nedgrävningar

Bilaga 5

Anl nr	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Anl typ	Beskrivning/Tolkning
2587	1,07	1	0,35	Grop	Oval nedgrävning genom aktivitetslagret 2448, med konkava sidor och oregelbunden botten. I botten framkom berg i dagen. Fyllningen bestod av gråbrun siltig lera och innehöll tegelkross. Tillkommit genom borttagning av sten, inte förhistorisk utan antagligen tillkommit efter slottets rivning (1600-tal och framåt). Dock framträdde inte mer moderna inslag som exempelvis porslin.
2672	0,9	0,9	0,16	Grop	Något oval men oregelbunden nedgrävning genom tramplagret A2488, med ganska plan botten. Hade fyllts med ett kulturlager som innehöll en hel del växtrötter, ben, skörbränd sten (mindre än 0,10 m stora), kolfnyk men inget tegel. I botten fanns ett 0,02 m tjockt lager bestående av ljusgråbeige siltig lera med en del småsten, ett infiltrationslager av sterilen från fyllningen. Grund grop/svacka som kanske tillkommit vid avlägsnande av en sten. Tramlager syntes runtom anläggningen.
2700	0,85	0,8	0,15	Grop	Grop med flat botten och konkava sidor, brant i S. Fyllning bestående av mörkgrå siltig lera. I nedre halvan fanns eldpåverkade stenar, 0,1-0,15 m stora, och i botten ett lager med kolblandad silt samt en lins med eldpåverkad lera. Grävd genom aktivitetslagret 2448.
2728	0,4	0,21	0,08	Utgår	Ett litet konkavt hålrum som kan ha skapats av stenlyft eller sentida störning. Fyllningen bestod av mellangrå siltig lera med krossat tegel. Utgår.
2745	0,67	0,42	0,15	Stolphål	Nedgrävningen hade branta sidor och en oregelbunden, något konkav botten med en rund fördjupning i Ö delen. Fördjupningen hade konkava sidor, flat botten, en diameter på ca 0,35 m och ett djup av 0,06 m. Fyllningen bestod av mellangrå siltig lera och innehöll mindre stenar (0,1-0,15 m stora), järnålderskeramik och ben. Kan vara resterna av ett stolphål som medvetet återfyllts. Fördjupningen är den del av stolphålet där stolpen i så fall stått.
2768	0,9	0,9	0,22	Grop	Grund rund grop grävd genom aktivitetslagret 2448. Störd av husgrund i S. Fyllningen bestod av mörkgrå siltig lera med inslag av kol, obrända ben, tegel och småsten, ca 0,05 m stora.
2791	0,47	0,42	0,15	Stolphål	Rund nedgrävning med branta sidor och plan botten. Fyllning bestod av mellangrå siltig lera. Tolkat som stolphål.
2811	0,27	0,2	0,15	Stolphål	Något oval nedgrävning med branta sidor och plan botten. Stenskott stolphål med 0,05-0,1 m stora skärviga skoningsstenar. Fyllning bestod av mellangrå siltig lera.
2845	0,43	0,39	0,18	Stolphål	En liten nedgrävning med branta sidor, U-formad med något plan botten. Fyllningen bestod av mellangrå siltig lera med inslag av träkol och mindre stenar. Fynd av keramik och ben. Troligtvis ett stolphål, kanske samtida med A2745.

Anläggningstabell Stenkonstruktioner

Anl nr	Längd, m	Bredd, m	Tjocklek, m	Undertyp	Beskrivning/Tolkning
976	2,5	1,7	0,15	Stenlagd yta	Del av en stenlagd yta som mycket möjligt kan höra till slottet och i så fall varit en del av infartsvägen eller ett ytterområde. Går upp emot berg i dagen i öster och störd av husgrund från 1800-talet i söder. I väster möter ytan upp mot ett meterbrett stråk av större stenar (992) som tolkats som en syllstensrad. På andra sidan detta stråk fortsätter den stenlagda ytan (1007). Fortsätter mot norr in under den asfalterade vägen.
992	3	1,3	0,2	Syllstensrad	Ett syllstensstråk, 1–1,3 m brett, bestående av naturliga men kantiga stenar, 0,1 x 0,1 x 0,1–0,3 x 0,25 x 0,2 m stora. Stråket går i NV-SÖ riktning och verkar fortsätta i nordväst in under den asfalterade vägen medan det i söder är störd av en sentida husgrund. Stråket separerar de båda kullerstensytorna 976 och 1007 som liknar varandra både till karaktär och användning. Syllstensraden kan höra till en mindre byggnad eller mur. Det bör noteras att vinkeln på syllstensstråket inte sammanfaller med de moderna gatuplanen utan snarare ser ut att stämma med både slottets och klostrets orientering i NÖ-SV riktning.
1007	4,5	1,7	0,15	Stenlagd yta	Del av en stenlagd yta som mycket möjligt kan höra till slottet och i så fall varit en del av infartsvägen eller ett ytterområde. Störd i sydväst och i söder av husgrund från 1800-talet. I öster möter ytan upp mot ett meterbrett stråk av större stenar (992) som tolkas som en syllstensrad eller resterna av en mur. På andra sidan detta stråk fortsätter den stenlagda ytan (976). Fortsätter mot norr in under den asfalterade vägen.
1163	5	1,6	0,2	Stenlagd yta/terrass	Stenlagd yta, terrass, bestående av ett 0,2 meter tjockt lager med småsten (ca 0,1 m stora), gråbrun lerig silt och större naturstenar upp till 0,2 x 0,3 m stora. Stenytan var lagd på undergrunden och fortsatte in i schaktkanten i Ö och NÖ. Kan vara sydvästra hörnet av terrassering för slottet. Stolphål var genomgrävda stenytan.
1460	1,3	0,9	0,2	Stenlagd yta	Stenlagd yta lagd på undergrunden med upp till två lager naturstenar, 0,1–0,2 m stora. Ytan fortsatte in i schaktkanten mot nordväst. Verkade utgöra sydöstra hörnet på ytan, då undergrunden sluttade kraftigt ned vidare åt SÖ.
1513	4	3,5	0,3	Stenlagd yta/terrass	En ca 2 m bred och 0,2 m hög stenlagd terrass låg på en naturlig sluttning mot nordväst. Terrassen bestod i ytan av ett 0,1 m tjockt lager kalkbruk innehållande tegelkross. Under kalkbruket låg ett lager med 0,1 x 0,1–0,4 x 0,4 m stora och ofta kantiga naturstenar. Under terrass-stenarna var ett lager grå lera innehållande lite tegelkross och kolfnyk (1524), lagret låg på undergrunden. Terrassen sträckte sig i öst-västlig riktning och upp mot en sentida husgrund grund samt verkade fortsätta i väster in bakom schaktkanten. Terrassen överlagrades av rasmassor.
1569	1	0,8	0,2	Stenlagd yta	Ett småstenslager som härrörde från en stenlagd yta. Ytan bestod av ett ca 0,1 m tjockt lager av 0,05–0,10 m stora runda naturstenar som låg ovanpå ett 0,1 m tjockt lager med grå silt, därunder fanns undergrunden. Ytan överlagrades av kalk och tegelkross samt rasmassor.
2879	0,6	0,5		Syllstensrad	Möjlig syllstensrad.
2930	6,7	1,8	0,15	Stenlagd yta	Del av en stenlagd yta som möjligen kan höra till slottet och i så fall varit en del av infartsvägen eller ett ytterområde. I sydväst saknas delar av stenläggningen och den är störd av en husgrund

Anläggningstabell Stenkonstruktioner

Anl nr	Längd, m	Bredd, m	Tjocklek, m	Undertyp	Beskrivning/Tolkning
					från 1800-talet i söder. Fortsätter mot norr in under den asfalterade vägen.
3024	1	1		Syllstensrad	Möjlig syllstensrad.
3192	10	1,2	0,1	Stenlagd yta	En stenlagd gångstig som löpte i NÖ-SV riktning. Bestod av småsten (upp till 0,1 m stora) som lagts ut på undergrunden, en yta som sannolikt varit sank. Syntes fortsätta i schaktkanten mot NÖ och SV. Relativt ojämn yta, har bättrats på i omgångar. Sträckte sig bort mot läget för klostret i NÖ.
3331	1,2	1,1		Stenlagd yta	Stenlagd yta. Mellan stenarna fanns enstaka tegelflisor. Inga daterande fynd påträffades. Den stenlagda ytan bedöms vara en hårdgörningsyta som lagts i syfte att vara en yta att gå på. Inga daterande fynd påträffades men den stenlagda ytan antas vara samtida med slottet. Kanske hölls ytan ren och städades regelbundet, det skulle kunna förklara avsaknaden av fynd. Den stenlagda ytan bedöms vara samtida med det intilliggande husets syllstensrad 3631. Den stenlagda ytan var lagd i sättsand, 0,03-0,15 m tjockt.
3591	1,8	1,7		Stenlagd yta	Stenlagd yta inne i ett hus. Den stenlagda ytan ligger innanför syllstensraden 3631. Väster om huset finns berg i dagen, hällen låg mer än 0,5 meter högre än huset, vilket betyder att regnvatten måste ha runnit ned mot huset. Den stenlagda ytan inne i huset har sannolikt lagts på platsen så att regn och smältsnö skulle rinna in under och genom huset. På stenarna har det sannolikt funnits ett trägolv. Den stenlagda ytan var bevarad längs en yta av ca 1,8 x 1,2 meter. På ytan fanns sand med stort inslag av tegelsten och kalk, men inga daterande fynd.
3631	6,5	0,5		Syllstensrad	Delar av en byggnad, med delar av tre syllstensrader bevarade. I väster begränsades huset av en syllstensrad. Det var svårt att avgöra vilka stenar som ingick i syllen, troligen var det fem stycken. I norr fanns en syllstensrad med 12 syllstenar, i öster fanns två syllstenar. Syllstenarna hade en storlek av 0,2-0,3 meter i diameter. Inne i huset fanns en stenlagd yta, 3591.
3989	1,6	1,2	0,04	Stenlagd yta	Stenlagd yta som låg under stenlagret 4004 och alltså äldre än denna. Störd i N och Ö av modern husgrund, i V avgränsad av berg i dagen, samt i S av syllstensgrunden 3631.
4004	4,5	2,6		Stenlagd yta	Mellan stenarna fanns enstaka tegelflisor. Den stenlagda ytan bedöms vara en hårdgörningsyta som lagts i syfte att vara en yta att gå på. Inga daterande fynd påträffades. Kanske hölls ytan ren och städades regelbundet, det skulle kunna förklara avsaknaden av fynd. Den stenlagda ytan bedöms vara samtida med det intilliggande husets syllstensrad 3631. Den stenlagda ytan var lagd i sättsand, 0,03-0,15 m tjockt. Samma som 3331 och 4044.
4044	1,6	0,4		Stenlagd yta	Stenlagd yta. Mellan stenarna fanns enstaka tegelflisor. Inga daterande fynd påträffades. Den stenlagda ytan bedöms vara en hårdgörningsyta som lagts i syfte att vara en yta att gå på. Inga daterande fynd påträffades. Kanske hölls ytan ren och städades regelbundet, det skulle kunna förklara avsaknaden av fynd. Den stenlagda ytan bedöms vara samtida med det intilliggande husets syllstensrad 3631. Den stenlagda ytan var lagd i sättsand, 0,03-0,15 m tjockt. Samma som 3331 och 4004.

Anläggningstabell Lager

Bilaga 6

Anl nr	Längd, m	Bredd, m	Största tjocklek, m	Undertyp	Beskrivning/Tolkning
103	11	2	0,05	Aktivitetslager	Ett lager bestående av ljusgrå siltig lera som låg under den stenlagda ytan och överlagrade undergrunden, troligtvis ett tramlager. Den inmätta storleken av lagerytan är begränsad till schaktningen, den fortsatte vidare mot N och V, i Ö begränsades lagret av berg i dagen.
830	5	4	0,2	Odlingslager	Lagret bestod av ackumulerad jord, troligtvis ett odlingslager. Skuren av en stor grop, 799.
865			0,3	Odlingslager	Lagret överlagrade 1633 och förekom i alla delar av schakt 2 och 9 som inte var störda av moderna husgrunder eller brunnar. Lagret bedömdes fortsätta i alla väderstreck men fanns inte representerat i något av de övriga schakten, det överlagrade undergrunden. I V var lagret stört av nedgrävning för en husgrund från 1800–1900-talet. Odlingslager bestående av lös mellangråbrun lera med stort inslag av tegel. Lagret innehöll diffusa linser varav några hade mycket högt inslag av tegel, andra bestod av lös och humös jord. Lagret har troligtvis ackumulerats över en lång tid, det innehöll keramikskärvor inklusive porslin från 1800–1900-talet.
873	18	6,5	0,15	Odlingslager	Lagret låg under A1633 och förekom i alla delar av schakt 2 och 9 som inte var störda av moderna husgrunder eller brunnar. Lagret bedömdes fortsätta i alla väderstreck men fanns inte representerat i något av de övriga schakten, det överlagrade undergrunden. I V var lagret stört av nedgrävning för en husgrund från 1800–1900-talet. Lagret bestod av mörkgrå siltig lera som hade ackumulerats över en längre tid och som innehöll enstaka inslag av sten. Lagret skars av diket 2142 och brunnen 1259, en del av lagret kunde ses i botten på 2142. Lagret representerade troligtvis en tidsperiod då marken användes för odling.
1065	13	1,8	0,1	Aktivitetslager	Lager som ackumulerats efter slottets brand, då stenytan under verkar ha slutat användas/städas.
1447	1	0,6	0,1	Aktivitetslager	Sotig och grusig anläggning med kol och skörbränd sten på ca 0,6 m djup, liggandes på den naturliga leran. Anläggningen störd i öster där kakelstenar och sprängsten hittades.
1524	5,5	4	0,1	Aktivitetslager	Ett lager grå lera i nederkanten av en slänt, innehållande lite tegelkross och kolfnyk. Lagret låg

Anläggningstabell Lager

Bilaga 6

Anl nr	Längd, m	Bredd, m	Största tjocklek, m	Undertyp	Beskrivning/Tolkning
					under ett stenlager, 1513 som utgjorde en uppbyggd terrass. Under lagret fanns undergrunden.
1633	18	7	0,2	Odlingslager	Lagret låg under 865 och förekom i alla delar av schakt 2 och 9 som inte var störda av moderna husgrunder eller brunnar. Lagret bedömdes fortsätta i alla väderstreck men fanns inte representerat i något av de övriga schakten, det överlagrade 873. I V var lagret stört av nedgrävning för en husgrund från 1800–1900-talet. Lagret bestod av mellangråbrunt siltig lera med stort inslag av krossat tegel. Inom lagret fanns på vissa platser diffusa linser som ställvis var av lösare konsistens än i omgivningen, ställvis bestående av mer kompakt lera. Lagret var ett odlingslager som ackumulerats över en längre tid. Det innehöll rödgods från 1600–1700-talet och i lagret fanns ett flertal stenskodda stolphål nedgrävda, med i flera fall rester av trästolpar. Stenskoningen bestod av obearbetad sten och tegelbitar. Innehållet stämmer väl överens med den tidsperiod då platsen användes som humlegård, något som kan ses i samtida kartmaterial. Teglet i lagret kan härröra från slottet, humlegården fortsatte att användas efter att slottet brann ned.
2054	5,5	1	0,3	Utjämningslager	Odlingslager som innehöll en lins med långa ben, främst framben från får och svin. Frekvent inslag av tegelkross som troligtvis rörts om i lagret i samband med jordbruksaktiviteter på platsen under en längre tidsperiod. Teglet kan ha tillförts lagret för att bryta upp den lerrika jorden. Lagret är samma som 1633 och fyller den översta delen av diket 2142. Diket kan vid depositionstillfället inte ha varit särskilt djupt om ens synligt. Tre stolphål var nedgrävda i lagret.
2448	20	7,5	0,1	Aktivitetslager	Lagret påträffades i stora delar av schakt 4, 6 och 7 och fortsatte norr om undersökningsområdet. I Ö avgränsades lagret av berg i dagen, i V och S av störningar från moderna husgrunder. Troligtvis var lagret ett naturligt ackumulerat lager ovanpå undergrunden. Lagrets översta skikt kan ha utgjort en aktivitetsyta, då flera anläggningar var nedgrävda genom lagret.
2614	2	1,4	0,23	Brandlager	Sotig och kolbemängd yta, ca 0,02–0,05 m tjockt som är täckt av bränd silt/finsand. I södra delen fanns en svacka som fyllts upp av det brända depositionsmaterialet. Centralt fanns ett område

Anläggningstabell Lager

Bilaga 6

Anl nr	Längd, m	Bredd, m	Största tjocklek, m	Undertyp	Beskrivning/Tolkning
					med orangebränd silt. En del tegelkross låg inom lagret. Klar avgränsning ned mot underliggande kulturlager (2448) som ej innehåller kol eller sot. Ingen anläggning som kunde knytas till brandlagret fanns under lagret.
2872	0,8	0,8	0,05	Brandlager	Svart sotigt och kolbemängt lager innehållande stora kolbitar som låg på eldningsplatsen som troligtvis använts för matlagning. Härrör troligtvis från järnålder.
3206	10	1,2	0,1	Avfallslager	Lager som bildats på den stenlagda gången (3192). I gränsområdet mot stenarna och till viss del mellan stenarna fanns ett tunt skikt med benmaterial.
4029	2,6	1,4	0,06	Brandlager	Brändt lager ovanpå stenlagret A4004, kan möjligtvis vara utkast från en ugn.

Tabell 7

Fyndtabell

Fnr	Material	Sakord	Antal	Vikt	Anmärkning	Kontext	Kontexttyp	Gallrad
1	Slagg	Slagg	4	255		4029	Brandlager	
2	Keramik	Kakel	2	50	Grön dekor kakel	865	Aktivitetslager	
3	Keramik	Kärl	7	77	Yngre rödgods		Lösfynd	Gallrad
4	Keramik	Kärl	1	24	Yngre rödgods, mynning, gryta	1633	Aktivitetslager	
5	Keramik	Kritpipa	1	3	Skaft	865	Aktivitetslager	
6	Keramik	Kärl	1	47	Mynning (lös fynd)		Lösfynd	Gallrad
8	Keramik	Kärl	1	34	Skål pipeleredekor	1633	Aktivitetslager	
12	Keramik	Kärl	2	2	Fajans, skål	1065	Aktivitetslager	
14	Keramik	Kärl	1	5	Yngre rödgods, piplerdekor, 1600-1700	1223	Stolphål	
15	Keramik	Kärl	1	7	Yngre rödgods	2700	Grop	
17	Keramik	Kärl	1	3	Yngre rödgods, kruka, buk	1633	Aktivitetslager	
18	Keramik	Kärl	1	6	Stengods, krus	1633	Aktivitetslager	
21	Keramik	Kärl	1	35	Yngre rödgods, bandhänkel	2142	Dike	
22	Keramik	Kärl	1	1	Yngre rödgods, fat, piplera	1259	Brunnsgrup	
25	Keramik	Kärl	1	10	Fajans, fat, blå handritad dekor	865	Aktivitetslager	
27	Keramik	Kärl	3	12	Yngre rödgods, fat	865	Aktivitetslager	
28	Keramik	Kärl	1	3	Yngre rödgods, kruka, mynning	2199	Grop	
30	Keramik	Kärl	3	85	Yngre rödgods, gryta, ben	799	Täktgrop	
31	Keramik	Kärl	1	6	Yngre rödgods, gryta	799	Täktgrop	
32	Keramik	Kärl	1	3	Fajans, skål, grön och gul glasyr	1633	Aktivitetslager	
34	Keramik	Kärl	1	17	Yngre rödgods, fat	1633	Aktivitetslager	
37	Keramik	Kärl	1	6	Yngre rödgods, fat, piplera, 1700-1800	1591	Stolphål	
38	Keramik	Kärl	1	3	Yngre rödgods, skål, 1700-1800	1633	Aktivitetslager	
39	Keramik	Kärl	1	6	Yngre rödgods, gryta	2142	Dike	
40	Glas	Fönsterglas	1	2	Glaspest		Lösfynd	Gallrad
41	Glas	Fönsterglas	1	2	Glaspest	2142	Dike	
42	Glas	Fönsterglas	3	6	2 med glaspest	865	Aktivitetslager	
43	Glas	Flaska	1	3	Dekorerad	1484	Stolphål	
45	Järn	Sax	2	64	2 halva saxar	2142	Dike	Gallrad
46	Järn	Tång	1	240		865	Aktivitetslager	Gallrad
47	Järn	Föremål	19	666		2199	Grop	Gallrad
48	Järn	Spik	1	4	Hästkosöm	1007	Stenlagd yta	Gallrad
49	Järn	Spik	1	10		2199	Grop	Gallrad
50	Järn	Spik	1	11	Hästkosöm	992	Syllstensrad	Gallrad
51	Järn	Föremål	1	21		3989	Golv	Gallrad
52	Järn	Spik	1	13		865	Aktivitetslager	Gallrad
53	Järn	Spik	6	29	Hästkosöm	2930	Stenlagd yta	Gallrad
54	Järn	Spik	1	9		2930	Stenlagd yta	Gallrad
55	Järn	Brodd	1	17		3192	Stenlagd yta	Gallrad
56	Järn	Föremål	1	146		2142	Dike	Gallrad
57	Brons	Föremål	1	1		1065	Aktivitetslager	Gallrad
58	Keramik	Kärl	10	125	Förhistorisk, järnålder	2745	Stolphål	

60	Keramik	Formtegel	1	4050	Troligen från klostret	2054	Utjämningslager
61	Keramik	Tegel	1	1120	Troligen från kloster	2054	Utjämningslager
62	Keramik	Tegel	1	750	Troligen från klostret	865	Aktivitetslager
63	Keramik	Formtegel	1	1580	Troligen från klostret		Lösfynd
64	Keramik	Formtegel	1	2350	Troligen från klostret	865	Aktivitetslager
66	Kalksten	Föremål	1	430	Huggen sten. Troligen från slottet	1223	Stolphål
68	Keramik	Tegel	1	203	Troligen från klostret		Lösfynd
69	Kalksten	Föremål	1	6930	Huggen sten. Troligen från slottet		Lösfynd
70	Kalksten	Föremål	1	520	Huggen sten. Troligen från slottet		Lösfynd
71	Kalksten	Föremål	1	10860	Huggen sten. Toligen från slottet		Lösfynd
29	Keramik	Kärl	1	31	Yngre rödgods, skål	799	Täktgrop
72	Kalksten	Föremål	1	5850	Huggen sten. Troligen från slottet		Lösfynd
73	Kalksten	Föremål	1	870	Huggen sten. Troligen från slottet		Lösfynd

Bilaga 8

Byggnadsdetaljer

Fnr	Kontext	Sten	Längd	Bredd	Höjd, cm	Vikt, g	Figur
60	Lösfynd, schakt 9	Formtegel	>23,5	13	8	1120	38 till vänster
61	2054	Munk- och nunnetegel	>26	13,5	5	1120	39 nedtill
62	865	Munk- och nunnetegel	>16	14	5,5	750	39 upptill till vänster
63	Lösfynd	Formtegel	12	8	14	1580	38 upptill
64	865	Formtegel	>16	13	8,5	750	38 till höger
66	1223, stolphål	Huggen kalksten	>8	>9	>4,5	430	36 upptill
68	Lösfynd	Munk- och nunnetegel	>12	>8	>2,5	203	39 upptill till höger
69	Lösfynd, schakt 9	Kalksten, huggen på tre sidor	14	12	14	5850	35
70	Lösfynd	Huggen kalksten	>8,5	>8	>4	520	36 till vänster
71	Lösfynd, schakt 1	Huggen kalksten	>28	20,5	10,5	10860	37
72	Lösfynd, schakt 9	Kalksten huggen på två sidor med en huggen skåra	18	9,5	15,9	6930	35
73	Lösfynd	Huggen kalksten	>10,5	>8,5	>4,3	870	36 till höger